Rashi on Zechariah
רש"י על זכריה
merged
https://www.sefaria.org/Rashi_on_Zechariah
This file contains merged sections from the following text versions:
-Sefaria vocalized edition
-https://www.sefaria.org/

רש"י על זכריה

Chapter 1

Verse 1

נְבוּאַת זְכַרְיָה סְתוּמָה הִיא מְאֹד, כִּי יֵשׁ בָּהּ מַרְאוֹת דּוֹמוֹת לַחֲלוֹם הַנִּתָּן לְפִתְרוֹן, וְאֵין אָנוּ יְכוֹלִים לַעֲמֹד עַל אֱמִתַּת פִּתְרוֹנוֹ עַד יָבֹא מוֹרֶה צֶדֶק (הושע י:יב). וּלְפִי הַיְכֹלֶת אֶתֵּן לֵב לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָאוֹת אֶחָד אֶחָד מִן הַפִּתְרוֹנוֹת הַדּוֹמוֹת לוֹ, וְאַחַר פִּתְרוֹנוֹת שֶׁל יוֹנָתָן: בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי. קֹדֶם שֶׁהִתְחִילוּ לַחֲזוֹר וְלִבְנוֹת בַּמְּלָאכָה, שֶׁהָרֵי בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הִתְחִילוּ בָּהּ:

Verse 2

עַל אֲבוֹתֵיכֶם. שֶׁבְּדוֹר חֻרְבַּן הַבַּיִת:

Verse 3

Verse 4

Verse 5

אֲבוֹתֵיכֶם אַיֵּה הֵם. רְאוּ שֶׁלָּקוּ מַכָּה רָעָה בָּרָעָב בַּחֶרֶב וּבַשֶּׁבִי:
וְהַנְּבִיאִים הַלְעוֹלָם יִחְיוּ. וְאִם תֹּאמַר: אַף הַנְּבִיאִים אַיֵּה הֵם, הָרֵי מֵתוּ? אֲנִי מֵשִׁיב לָכֶם:
וְכִי הַנְּבִיאִים הָיָה לָהֶם לְעוֹלָם לִחְיוֹת? אַךְ סוֹפָן מוֹכִיחַ כִּי אֱמֶת הָיָה דִּבְרֵיהֶם, שֶׁכָּל דְּבָרַי וְחֻקַּי גְּזֵרוֹת פֵּרָעְנוּתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת עַבְדַי הַנְּבִיאִים עֲלֵיכֶם, הֲלֹא הִשִּׂיגוּ אֲבוֹתֵיכֶם.

Verse 6

Verse 7

Verse 8

רָאִיתִי הַלַּיְלָה וְגוֹ׳. רַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ מַה שֶּׁפֵּרְשׁוּ בְּאַגָּדַת חֵלֶק (סנהדרין צג.), אַךְ אֵין סֵדֶר הַפָּרָשָׁה וְהַלָּשׁוֹן מִתְיַשֵּׁב בּוֹ:
וְהִנֵּה אִישׁ. מַלְאָךְ:
עַל סוּס אָדֹם. רָמֵז הוּא לְפָרַע מִכַּשְּׁדִּים מִמָּדַי וּפָרַס בַּחֶרֶב וּבָדָם, כְּמוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר כָּאן ״וְקֶצֶף גָּדוֹל אֲנִי קֹצֵף עַל הַגּוֹיִם״:

וְאַחֲרָיו סוּסִים אֲדֻמִּים וּגו׳. מוּכָנִים לִשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, וְיֵשׁ בָּהֶם מִינֵי צְבָעִים
הַרְבֵּה, וְשָׁבַח הוּא לוֹ. שְׂרֻקִּים. לֹא יָדַעְתִּי מַה צֶּבַע הוּא, וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם: ״קְוָוחִין״
בֵּין הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר בַּמְּצוּלָה. בֵּין אִילָנֵי דְּהַדַּסַּיָּא דִּבְבָבֶל (סנהדרין צג.):

Verse 9

וָאֹמַר. לַמַּלְאָךְ אֶחָד אֲשֶׁר הָיָה מַרְאֶה אוֹתִי כָּל זֹאת מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי. וְהוּא הָרוֹכֵב עַל סוּס
אָדֹם (זכריה א:ח):

Verse 10

לְהִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ. לִרְאוֹת אֶת שַׁלְוַת הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת:

Verse 11

Verse 12

וַיַּעַן מַלְאַךְ ה׳. הוּא הַדּוֹבֵר בִּי:

Verse 13

וַיַּעַן ה׳, אֶת מַלְאַךְ הַדּוֹבֵר בִּי דְּבָרִים טוֹבִים. לֹא שָׁמַע הַנָּבִיא מַה עָנָה, אַךְ מִמַּה שֶׁאָמַר
מַלְאַךְ לוֹ ״קְרָא לֵאמֹר קִנֵּאתִי וְגו׳״, אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁדְּבָרִים טוֹבִים עָנָהוּ:

Verse 14

קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן. ״מִתְפָּרֵעַ אֲנָא פּוּרְעָנוּת דִּין יְרוּשָׁלַיִם מִן הַמְּצִיקִים לָהּ״:

Verse 15

הַשַּׁאֲנַנִּים. אֲשֶׁר אֵלּוּ אוֹמְרִים עֲלֵיהֶם, שֶׁהֵם יוֹשְׁבִים וּשְׁקֵטִים:
אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי. עַל עַמִּי מְעָט:
וְהֵמָּה עָזְרוּ. עַל הַקֵּץ לְרָעָה:

Verse 16

וְקָו יִנָּטֶה. לָמַד חוֹמוֹתֶיהָ אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ:

Chapter 2

Verse 1

Verse 2

אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת. אֵלֶּה הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֲשֶׁר בְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם, אֲשֶׁר נָגְחוּ
בְּקַרְנֵיהֶם אֶת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם, עַד אֲשֶׁר זֵרוּם:

Verse 3

אַרְבָּעָה חָרָשִׁים. נַגָּרִים הַיּוֹדְעִים לְנַסֵּר אֶת הַקְּרָנוֹת. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה (סוכה
מִי הֵם (:נב:):

Verse 4

וְאֹמַר מָה. אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת אֲשֶׁר רָאִיתִי בָּרִאשׁוֹנָה:
אֲשֶׁר זֵרוּ אֶת יְהוּדָה. וְהִשְׁפִּילוּם, עַד כְּפִי אִישׁ לֹא נָשָׂא רֹאשׁוֹ. וְלֹא נָתְנוּ לְאֶחָד מִבְּנֵי
עַמִּי לְהָרִים רֹאשׁ:
וַיָּבֹאוּ אֵלֶּה. הֶחָרָשִׁים לְהַחֲרִיד אוֹתָן הַקְּרָנוֹת וּלְיַדּוֹת אוֹתָן
לְיַדּוֹת. לְהַשְׁלִיךְ:

Verse 5

חֶבֶל מִדָּה. חוּט הַמִּדָּה לְמְדֹד אֶת יְרוּשָׁלַיִם כַּמָּה יִהְיֶה אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ:

Verse 6

Verse 7

וְהִנֵּה הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי יוֹצֵא. הוּא אֲשֶׁר בְּיָדוֹ חֶבֶל הַמִּדָּה:

Verse 8

רוּץ דַּבֵּר אֶל הַנַּעַר. אַל תֵּצֵא עוֹד לָמֹד, כִּי נִמְלַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּפַמַלְיָא שֶׁלּוֹ, שֶׁלֹּא
יְהֵא לָהּ קֶצֶב וְשִׁעוּר (בבא בתרא עה:). וְעַתָּה רוּץ דַּבֵּר אֶל זְכַרְיָה לֵאמֹר פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב –
מֵאֵין חוֹמָה, כְּדֵי שֶׁיִּתְיַשְּׁבוּ בָהּ כָּל הַבָּא, וְתִגְדַּל מִיּוֹם אֶל יוֹם:

Verse 9

וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהּ. לְמָגֵן כְּאִלּוּ חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב לָהּ, וְגַם בְּתוֹכָהּ תִּשְׁכֹּן שְׁכִינָתִי לִכְבוֹדְכֶם:

Verse 10

הוֹי הוֹי. אֵין הוֹי אֶלָּא לְשׁוֹן הַכְרָזָה וְהַזְעָקַת קִבּוּץ, וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "אַכְלוּ
לְמַבְדְּרָיְא" – הַכְרִיזוּ, כְּמוֹ יַרְעֵם מִן שָׁמַיִם (שמואל ב כב:יד) – "אַכְלוּ מִן שְׁמַיָּא":
וְנֻסוּ מֵאֶרֶץ. צְאוּ גָּלְיוֹת עַמִּי מִתּוֹךְ בָּבֶל וְאַשּׁוּר:

Verse 11

הוֹי צִיּוֹן הִמָּלְטִי. אַף זֶה לְשׁוֹן הַכְרָזָה: הֵאָסְפוּ עַם גָּלוּת צִיּוֹן וְהִמָּלְטוּ מִתּוֹךְ בָּבֶל.

Verse 12

אַחַר כָּבוֹד. אַחַר כְּבוֹדְכֶם אֲנִי שָׁלוּחַ לְהַגִּיד לָכֶם כָּבוֹד. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה (תנחומא בובר,
דברים ד): אַחַר כָּבוֹד – אַחַר שֶׁאַשְׁלִם לְעֹשָׂו כָּבוֹד שֶׁכִּבֵּד אֶת אָבִיו:

Verse 13

וְהָיוּ שָׁלָל לְעַבְדֵיהֶם. לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם עַתָּה עֲבָדִים לָהֶן:

Verse 14

Verse 15

וְנִלְווּ. וְנִתְחַבְּרוּ:

Verse 16

וְנָחַל ה' אֶת יְהוּדָה. לְנַחֲלָתוֹ וּלְחֶלְקוֹ:

Verse 17

הַס כָּל בָּשָׂר. כָּל שֶׁאָר הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת:
כִּי נֵעוֹר. לְשׁוֹן הֶעָרָה וְהַקָּצָה (תהלים לה:כג):

Chapter 3

Verse 1

לְשַׁטְּנוֹ. עַל שֶׁהָיוּ בָּנָיו נִשּׂוּאִים נָשִׁים נָכְרִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר עֶזְרָא:
"וַיִּמָּצֵא מִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הוֹשִׁיבוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת מִבְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק" (עזרא י:יח):

Verse 2

יִגְעַר ה' בְּךָ הַשָּׂטָן. יִגְעַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּךָ אַתָּה הַשָּׂטָן, וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר יִגְעַר ה' בְּךָ
הוּא הַבּוֹחֵר בִּירוּשָׁלָם, שֶׁלֹּא תִּכָּנֵס לְפָנָיו לְקַטְרֵג עַל הַצַּדִּיק הַזֶּה. הֲלֹא רָאוּי הוּא וְזָכָה
לְכָךְ שֶׁהֵצַל מֵאֵשׁ הַשְּׂרָפָה:
הֲלֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ. מִפְּרָשׁ בְּאַגָּדַת חֵלֶק (סנהדרין צג.) שֶׁהֶשְׁלַךְ עִם אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה
וַחֲבֵרוֹ לָאוּר:

Verse 3

לָבוּשׁ בְּגָדִים צוֹאִים. כְּתַרְגּוּמוֹ: "הֲווֹ לֵיהּ בְּנִין דְּנָסְבִין לְהוֹן נְשִׁין דְּלָא כַשְׁרִין
לְכְהוּנְתָא", וְהָיָה נֶעֱנָשׁ הוּא עַל שֶׁלֹּא מִיחָה בְּיָדָם (סנהדרין צג.):

Verse 4

הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצוֹאִים מֵעָלָיו. יַבְדִּילוּ בָּנָיו אֶת נְשׁוֹתֵיהֶם, וְיִמְחֹל לוֹ
מַחֲלָצוֹת. חֲלִיפוֹת בְּגָדִים נָאִים, כְּלוֹמַר: זְכֻיּוֹת. אֲבָל לְפִי שֶׁדָּמָה הֶעָוֹן לִבְגָדִים צוֹאִים,
דָּמָה הַזְּכֻיּוֹת לְמַחֲלָצוֹת בְּגָדִים נָאִים וּלְבָנִים:

Verse 5

וָאֹמַר. אֲנִי זְכַרְיָה:
יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר וְגוֹ'. בְּקַשְׁתִּי רַחֲמִים עָלָיו:

Verse 6

וַיָּעַד. לְשׁוֹן הַתְרָאָה, כְּמוֹ וְאָעִידָה בָם אֶת הַשָּׁמַיִם וְגוֹ' (דברים לא:כח):

Verse 7

אִם בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ. וְגַם אֲנִי זֹאת אֶעֱשֶׂה לְךָ:
אַתָּה תָּדִין אֶת בֵּיתִי. תִּשְׁפּוֹט וְתִהְיֶה פָּקִיד עַל בֵּית מִקְדָּשִׁי:
וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים. כְּתַרְגּוּמוֹ: "וּבַאֲחִיוּת מֵיתַיָא אֲחַיֵּינָךְ וְאֶתֵּן לָךְ רַגְלִין דְּמַהַלְכִין בֵּין
שְׁרָפֵי הָאֵלִין". וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ: מְבַשְּׂרוֹ עַל בָּנָיו שֶׁיִּזְכּוּ לְעָתִיד
הָעוֹמְדִים. שְׂרָפִים וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁאֵין לָהֶם יְשִׁיבָה (שמות רבה כה):

Verse 8

אַתָּה וְרֵעֶיךָ. חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה הָיוּ (סנהדרין צג.):
אַנְשֵׁי מוֹפֵת. "גֶּבְרִין כְּשָׁרִין לְמֵיעֲבַד לְהוֹן נִיסִּין", שֶׁאַף לָהֶם נַעֲשָׂה נֵס (סנהדרין
צג.):
כִּי הִנְנִי מֵבִיא אֶת עַבְדִּי צֶמַח. כִּי עַתָּה זְרֻבָּבֶל פַּחַת יְהוּדָה קָטָן בַּחֲצַר הַמֶּלֶךְ, אֲנִי מַצְמִיחַ
לוֹ גְּדֻלָּה וְשֵׁם. נְתַתִּיו לְחֵן בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ לְמַלְאוֹת שְׁאֵלָתוֹ בְּבִנְיַן הַבַּיִת וְהָעִיר, כְּמוֹ
שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּעָזְרָא דִּבְרֵי נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה, וְהוּא זְרֻבָּבֶל, כְּדַאֲמִרִינָן בְּסַנְהֶדְרִין (סנהדרין
צח.):

Verse 9

כִּי הִנֵּה הָאֶבֶן. יְסוֹד הַבַּיִת אֲשֶׁר יְסַדְתֶּם בִּימֵי כוֹרֶשׁ וּבָטְלוּ עַל יְדֵיכֶם, וְאוֹתוֹ הַיְסוֹד וְעִבֵּי הַחוֹמָה הָיָה מְעַט בְּעֵינֵיכֶם, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּעֶזְרָא (עזרא ג:יב) וּבְנִבוּאַת חַגַּי (חגי ב:ג):
עַל אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם. סוֹפוֹ לְהַרְחִיב עַל אֶחָד שִׁבְעָה, וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן "עַל אַבָּנָא חֲדָא שִׁבְעָה עֵינִין חַזְיָן לָהּ", וּלְשׁוֹן עֵינַיִם לְשׁוֹן מַרְאוֹת. וְלִי נִרְאֶה: שִׁבְעָה עֵינַיִם עַל שֵׁם עֵינֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבְּעֵינָיו וּבְלִבּוֹ לְהוֹסִיף עָלָיו עַל אֶחָד שִׁבְעָה, לְפִי שֶׁדִּגְמָתוֹ בִּנְבוּאָה זוֹ "וְרָאוּ אֶת הָאֶבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זְרֻבָּבֶל שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים וְגוֹ'" (זכריה ד:י). אֶלָּא לְמַד, שֶׁנָּתַן עֵינָיו לְהַרְבּוֹת כְּבוֹד הַבַּיִת בְּבִנְיָנוֹ הִנְנִי מְפַתֵּחַ פְּתוֹחָהּ. מַתִּיר קְשׁוּרֶיהָ, מֵפִיר עֲצַת הָאוֹיְבִים אֲשֶׁר כָּתְבוּ שִׁטְנָה לְבַטֵּל הַמְּלָאכָה (עזרא ד:ו):
וּמַשְׁתִּי. וַהֲסִירוֹתִי:
בְּיוֹם אֶחָד. לֹא יָדַעְתִּי אֵיזֶה יוֹם. [תוספת: בְּיוֹם אֲשֶׁר הִתְחִילוּ לְהוֹסִיף עַל הַבִּנְיָן יָמִישׁ עָוֹן הָאָרֶץ וְתִהְיֶה בְּרָכָה בְּפֵירוֹתָיו, כִּי עַכְשָׁיו מְאֵרָה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּנְבוּאַת חַגַּי (חגי ב:טז)]

Chapter 4

Verse 1

Verse 2

וְגֶלָּה עַל רֹאשָׁהּ. כְּמוֹ (יהושע ט:יט) גֻּלּוֹת עִלִּית, לְשׁוֹן מַעְיָן, כְּמִין סֵפֶל גָּדוֹל עָגוֹל וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ. כְּמִין בָּזִיכִין שֶׁנּוֹתְנִין הַשָּׁמֶן וְהַפְּתִילָה לְתוֹכָהּ:
שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת. לְכָל נֵר וָנֵר בָּאֵין שִׁבְעָה צִנּוֹרוֹת קְטַנִּים, שֶׁהַשֶּׁמֶן זָב מִן הַגֻּלָּה דֶּרֶךְ אוֹתָן מוּצָקוֹת לְכָל נֵר וָנֵר:

Verse 3

וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ. אֶצְלָהּ שְׁנֵי אִילָנוֹת שֶׁהַזֵּיתִים גְּדֵלִים בָּהֶם:
אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד מִשְּׂמֹאלָהּ וְגוֹ'. וְכָאן לֹא פֵּרַשׁ עַל שְׁנֵי צַנְתְּרוֹת זָהָב הָאֲמוּרוֹת לְמַטָּה בַּפָּרָשָׁה, וְהֵם כְּמִין עֲרֵבוֹת וַעֲדָשִׁים שֶׁל בֵּית הַבַּד, שֶׁהֵם עוֹמְדִים אֵצֶל הַזֵּיתִים, וְהַזֵּיתִים נֶחְבָּטִים מֵאֲלֵיהֶם לְתוֹךְ הַצַּנְתְּרוֹת וּמִתְחַמְּמוֹת שָׁם כְּבַמַּעֲטָן וְנֶעֱצָרִים שָׁם בְּבֵית הַבַּד, וְהַשֶּׁמֶן נוֹפֵל לְתוֹךְ הַצַּנְתְּרוֹת וּמֵהַצַּנְתְּרוֹת לְתוֹךְ הַגֻּלָּה, וּמֵהַגֻּלָּה אֶל הַמּוּצָקוֹת, וּמֵהַמּוּצָקוֹת אֶל הַנֵּרוֹת. וְהַמּוּצָקוֹת וְהַנֵּרוֹת אַרְבָּעִים וְתֵשַׁע הֵיוּ, רֶמֶז לָאוֹר שֶׁלָּעָתִיד לָבֹא, אוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר שֶׁל שִׁבְעַת יָמִים (ישעיה ל:כו), אַרְבָּעִים וְתֵשַׁע עַל אוֹר שֶׁל יוֹם בְּרֵאשִׁית:

Verse 4

מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי. מַה זֶּה שֶׁהַזֵּיתִים נִמְסָקִים מֵאֲלֵיהֶם, וְהַשֶּׁמֶן בָּא אֶל הַנֵּרוֹת מֵאֲלֵיהֶם:

Verse 5

Verse 6

זֶה דְּבַר ה' אֶל זְרֻבָּבֶל. זֶה סִימָן לְךָ לְהַבְטִיחַ אֶת זְרֻבָּבֶל, כְּשֶׁם שֶׁהַזֵּיתִים וְהַשֶּׁמֶן הַזֶּה נִגְמָר מֵאֲלֵיהֶם לְכָל דְּבָרָיו, כָּךְ לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ שֶׁבָּכֶם תַּעֲשׂוּ אֶת בִּנְיַן בֵּיתִי כִּי אִם בְּרוּחִי. אֲנִי אֶתֵּן רוּחִי עַל דָּרְיָוֶשׁ וְנִפְיַח לָכֶם (ספרים אחרים: וְיִצְוֶה לָכֶם) לִבְנוֹת וְלַעֲשׂוֹת כָּל צָרְכִּי יְצִיאַת הַבִּנְיָן מֻשָּׁלָּו, וְלַעֲזֹר אֶתְכֶם בְּחִטְיוֹ וְיָיוֹ וְשֶׁמֶן וְעֹצִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּעֶזְרָא (עזרא ו:ח-ט). וְלֹא תִצְטָרְכוּ לְעֶזְרַת אָדָם:

Verse 7

מִי אַתָּה הַר הַגָּדוֹל. שָׂרֵי עֵבֶר הַנָּהָר "תַּתְנַי פַּחַת עֵבֶר נַהֲרָה וּשְׁתַר בּוֹזְנַי וּכְנָוָתְהוֹן"
(עזרא ה:ג), שֶׁבְּטַלְתֶּם הַמְּלָאכָה עַד כֹּה; מֵעַתָּה תִּהְיֶה לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישׁוֹר, אֵין לָכֶם
שְׂרָרָה וּגְדֻלָּה עוֹד עָלָיו:
וְהוֹצִיא אֶת הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה. הָאַדְרִיכָל יִקַּח אֶת אֶבֶן הַבְּדִיל בְּיָדוֹ (זכריה ד:י) לִהְיוֹת
אַדְרִיכָל בְּרֹאשׁ הַבּוֹנִים, וְהֵם יִבְנוּ הַכֹּל כְּפִי דְּבָרָיו אֲשֶׁר יְצַוֶּה בְּבִנְיָן נָאֶה וּמְפֹאָר
תְּשׁוּאוֹת חֵן חֵן. יִהְיֶה לָהּ לְאוֹתָהּ הָאֶבֶן שֶׁהַכֹּל יֹאמְרוּ מַה נָּאֶה בִּנְיָן זֶה הֶעָשׂוּי עַל יְדֵי
אֶבֶן הַמְּשֻׁקֶּלֶת הַזֹּאת, תְּשׁוּאוֹת חֵן כְּמוֹ תְּשׁוּאוֹת נוֹי כְּמוֹ "תְּשׁוּאוֹת מְלֵאָה עִיר הוֹמִיָּה"
(ישעיהו כב:ב), "קוֹל שָׁאוֹן" (ישעיהו סו:ו) כֻּלָּם לְשׁוֹן הַשְׁמָעַת קוֹל הֵם:

Verse 8

Verse 9

יְדֵי זְרֻבָּבֶל יִסְּדוּ הַבַּיִת הַזֶּה. מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף בְּיָמֵי כוֹרֶשׁ הָרִאשׁוֹן (עזרא ג:י):
וְיָדָיו תְּבַצַּעְנָה. אוֹתוֹ עַתָּה, תְּבַצַּעְנָה לְשׁוֹן גְּמַר הוּא, כְּמוֹ "כִּי יְבַצַּע ה' כָּל מַעֲשֵׂהוּ"
(ישעיה י:ב):

Verse 10

כִּי מִי בַז לְיוֹם. שֶׁיֵּסַד הַבַּיִת אֲשֶׁר הֻקְטַן בְּעֵינֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (עזרא ג:יב) "וְרַבִּים
מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר רָאוּ הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן בְּיָסְדוֹ זֶה הַבַּיִת בְּעֵינֵיהֶם בֹּכִים בְּקוֹל גָּדוֹל",
וּבְנֻבוּאַת חַגַּי (חגי ב:ג) "הֲלֹא כְמוֹהוּ כְּאַיִן בְּעֵינֵיהֶם". וְשָׂמְחוּ עַתָּה כְּשֶׁיִּרְאוּ אֶת הָאֶבֶן
הַבְּדִיל הַתְּלוּיָה בְּחוּט הַמְּשֻׁקֶּלֶת בְּיַד אַדְרִיכַל רֹאשׁ הַבּוֹנִים, שֶׁמְּכַוֵּן בָּהּ רֹאשׁ הַפִּנָּה. וְזוֹ
תִּהְיֶה בְּיַד זְרֻבָּבֶל.
שִׁבְעָה אֵלֶּה. עַל אֶחָד שִׁבְעָה בַּיְסוֹד הָרִאשׁוֹן שֶׁבִּימֵי כוֹרֶשׁ, וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "שִׁבְעָה
נְדִבָּכִין כְּאִלֵּין":
עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים. וְלוֹ נִרְאֶה לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְהוּא רָאָה אֶת זְרֻבָּבֶל זֶה הָגוּן לַדָּבָר:

Verse 11

מַה שְּׁנֵי הַזֵּיתִים. מָה רֶמֶז הֵם, וּמָה רֶמֶז שְׁנֵי שִׁבֳּלֵי זֵיתִים טִרוֹקָ"א בְּלַעַ"ז, קְבוּצוֹת
זֵיתִים בְּעָנָף כְּעֵין שִׁבֹּלֶת:

Verse 12

אֲשֶׁר בְּיַד שְׁנֵי צַנְתְּרוֹת. כְּלוֹמַר: אֵצֶל שְׁנֵי הַצַּנְתְּרוֹת, כְּמוֹ "וְרָאוּ חֶלְקַת יוֹאָב אֶל יָדוֹ"
(שמואל ב יד:ל):
הַמְרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם. אֶת הַשֶּׁמֶן הַזֶּה הַצָּלוּל וְטוֹב לְהָאִיר כְּזָהָב, כְּמוֹ (איוב לז:כב)
"מִצָּפוֹן זָהָב יֵאָתֶה":

Verse 13

Verse 14

שְׁנֵי בְנֵי הַיִּצְהָר. קְרֵנוֹת כְּהֻנָּה וּמַלְכוּת, הַנִּמְשָׁחִים בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה:
הָעוֹמְדִים עַל אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ. לְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו לְהַחֲזִיר אֶת גְּדֻלָּתָם:
שְׁנֵי בְנֵי הַיִּצְהָר. יֵצֶר טוֹב וְיֵצֶר הָרָע מִתְהַפֵּךְ לְטוֹב בִּזְכוּת הַתּוֹרָה:

Chapter 5

Verse 1

מְגִלָּה עָפָה. רַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ כְּפוּלָה וְאָמְרוּ שֶׁהַתּוֹרָה כְּתוּבָה בָּהּ וְלָמְדוּ מִכָּאן שֶׁהָעוֹלָם אֶחָד
מִשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתַיִם בַּתּוֹרָה כִּדְאִיתָא בְּעֵירוּבִין (עירובין כא.) וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם "מְגִלְּתָא
פָּרְחָא פּוֹרַחַת בָּאֲוִיר", וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל פָּרָשָׁה מְגִלַּת פֵּרָעוֹנוּת הָיְתָה וְהוּא שֶׁרָאָה (יחזקאל
ב:י) "וְכָתוּב אֵלֶיהָ קִינִים וְהֶגֶה וָהִי":

Verse 2

Verse 3

זֹאת הָאָלָה. זֹאת שֶׁכָּתוּב בָּהּ פֵּרָעוֹנוּת נִקְמַת שְׁבוּעוֹת שֶׁקֶר:
הַיּוֹצֵאת. עַתָּה מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים מִלְּפָנַי הַשְּׁכִינָה לְהִתְהַלֵּךְ עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ וְזֶהוּ אָרְכָּהּ
עֶשְׂרִים וְרָחְבָּהּ עֶשֶׂר (זכריה ה:ב) כְּמִדַּת פֶּתַח הָעֲזָרָה וְהַהֵיכָל (מלכים א ו:ג) אֲשֶׁר יָצְאַת
דֶּרֶךְ שָׁם:
כִּי כָל הַגַּנָּב. עַד עַכְשָׁיו:
מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה. מִזֶּה הַפֵּרָעוֹנוֹת כְּמוֹ שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בָּהּ נִקָּה וְלֹא נִשְׁתַּלֵּם פֵּרָעוֹנוֹת יְחִידִים
הָעוֹבְרִים עַל הַתּוֹרָה, אֶלָּא הַמְתִּין עַד שֶׁנִּתְמַלְּאוּ סְאַת כֻּלָּם, וְלָקוּ כֻּלָּם כְּאֶחָד בַּחֻרְבָּן
וּבַגּוֹלָה. וְכֵן כָּל הַנִּשְׁבָּע לַשֶּׁקֶר עַד הֵנָּה מִזֶּה הַפֵּרָעוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁהַמְּגִלָּה הַזֹּאת מַגֶּדֶת: נִקָּה
וְלֹא נִשְׁתַּלֵּם. אֲבָל מִכָּאן וָאֵילָךְ הוֹצִיאתִיהָ לָשׁוּט בָּאָרֶץ וְלִנְקֹם מִן הַגַּנָּבִים וְהַנִּשְׁבָּעִים לַשֶּׁקֶר
מֵעַכְשָׁיו, וּבָא אֶל בֵּית הַגַּנָּב וְגוֹ׳ :

Verse 4

Verse 5

שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה. עוֹד יוֹצֵאת אַחֶרֶת שֶׁתֵּצֵא מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים:

Verse 6

וָאֹמַר מָה הִיא. הַיּוֹצֵאת שֶׁתֹּאמַר אֵלַי לִרְאוֹת:
וַיֹּאמֶר זֹאת הָאֵיפָה. שֶׁתֵּרָאֶה יוֹצֵאת כְּמִין אֵיפָה שֶׁמּוֹדְדִין בָּהּ:
וַיֹּאמֶר זֹאת עֵינָם בְּכָל הָאָרֶץ. וּלְאַחַר שֶׁרְאִיתִיהָ אָמַר: זֹאת הִיא מִדָּה שֶׁלָּקוּ בָּהּ אוֹתָם
שֶׁעֵינֵיהֶם בְּכָל הָאָרֶץ לִגְזֹל וְלַעֲשֹׁק, "לְהַקְטִין אֵיפָה וּלְהַגְדִּיל שֶׁקֶל" (עמוס ח:ה), וְנִמְדַּד
לָהֶם סְאָה בִּסְאָה:

Verse 7

וְהִנֵּה כִּכַּר עוֹפֶרֶת נִשֵּׂאת. רָאִיתִי שֶׁנִּשֵּׂאת מֵעַל הָאָרֶץ לָאֲוִיר מִשְׁקַל כִּכַּר עוֹפֶרֶת,ת וְרָאִיתִי
עוֹד זֹאת אִשָּׁה אַחַת יוֹשֶׁבֶת בְּתוֹךְ הָאֵיפָה :

Verse 8

וַיֹּאמֶר זֹאת הָרִשְׁעָה. הָאִשָּׁה זֹאת שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בְּתוֹךְ הָאֵיפָ,ה הִיא מִדַּת דֶּרֶךְ הָרִשְׁעָה אֲשֶׁר
יִנָּהֲגוּ בָּהּ הָרְשָׁעִים, וְהִנֵּה עַתָּה נִתּוּנִים בְּתוֹכָהּ לִלְקוֹת בְּתוֹךְ הַסְּאָה עַצְמָהּ שֶׁמָּדְדוּ בָּהּ, מִדָּה
בְּמִדָּה:
וַיִּשְׁלֵךְ אֹתָהּ. עַד עַתָּה הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת, וְהוּא הִשְׁלִיכָהּ וְטָבְטָהּ לְתוֹכָהּ, רֶמֶז לְיִסּוּרִים
וְלָעֳנָשִׁים:
וַיִּשְׁלֵךְ אֶת אֶבֶן הָעוֹפֶרֶת אֶל פִּיהָ. לְשַׁקְּעָהּ, לְמַעַן לֹא יִגְדְּלוּ עוֹד, וְלֹא יִשָּׁמַע קוֹלָן לְשַׁדֵּד
עֲנִיִּים וְאֶבְיוֹנִים:

Verse 9

שְׁתַּיִם נָשִׁים יוֹצְאוֹת. מִן הַבַּיִת:
הַחֲסִידָה. דַּיָּה לְבָנָה וולטוי״ר בְּלַעַ״ז (חולין סג.):

Verse 10

Verse 11

וְהוּכַן וְהֻנִּיחָה שָׁם. וְהוּכַן הַבַּיִת וְהֻנָּחָה הָאֵיפָה עִם הָרִשָּׁעִים שֶׁבְּתוֹכָהּ:
שָׁם. בְּאוֹתוֹ הַבַּיִת:
עַל מְכוּנָתָהּ. עַל קִבְיעוּתָהּ וְעַל בְּסִיסָהּ. כָּאן רָמַז לוֹ, שֶׁבַּעֲוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שָׁמְדוּ בִּסְאַת
עֲבֵרוֹת וָרֶשַׁע, לָקוּ בְּאוֹתָהּ מִדָּה. וּבָאוּ שִׁתֵּי אֵמוֹת שֶׁמָּלְכוּ כְּאַחַת, הֵם בָּבֶל וְכַשְׂדִּים, חֵיל
נְבוּכְדְנֶצַּר, וְהִגְלוּם לְבָבֶל; וְשָׁם עָמְדוּ קְבוּעִים עַל מְכוֹן בָּסִיס הַהֶקְבֵּעַ לָהֶם, וְהוּא לְפִי
מְלֹאוֹת שִׁבְעִים שָׁנָה עַד עָתָּה (ירמיה כט:י), שֶׁחָזְרוּ. וְנוֹטָה פֵּרוּשׁ זֶה אַחַר יוֹנָתָן
בְּמִקְצָת. וְכַמָּה דְּרָכִים פּוֹתְרִים בָּהּ, וְלֹא נִתְיַשְּׁבוּ לִי. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ וְלָמְדוּ מִכָּאן,
שֶׁנִּמְסַר לָהֶם יֵצֶר הָרַע לְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, וְשַׁדְיוּהּ לְדוּדָא דְּאַבָּרָא וְחַפְיוּהוּ בְּאַבָּרָא
מִשּׁוּם דְּשָׁאִיב קָלֵיהּ, כִּדְאִיתָא בְּסַנְהֶדְרִין (סנהדרין סד.) וּבְמַסֶּכֶת יוֹמָא (יומא סט:).
וְשָׁפַתְּרִתִּי מַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר בְּכָפֶל שִׁתֵּי אֵמוֹת – רָאִיתִי בְּמִדְרַשׁ תְּיוּלִּים, שֶׁאַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת
הָלְלוּ שֶׁשִּׁעְבְּדוּ בְּיִשְׂרָאֵל, כְּפוּלוֹת הָיוּ: בָּבֶל וְכַשְׂדִּים, מָדַי וּפָרַס, אַנְטְיוֹכוּס וּמוֹקְדוֹן,
אֱדוֹם וְיִשְׁמָעֵאל. וְעַל כָּכָה יִסַּד הַקָּלִירִי: רְבִיעִית הִיא שְׁמִינִית, עַל אֱדוֹם:

Chapter 6

Verse 1

וְהָהָרִים הָרֵי נְחֹשֶׁת. סִימָן עַל חֹזֶק מַלְכֻיּוֹת הָלָלוּ הַבָּא לָהֶם מִבֵּין שְׁנֵי הֶהָרִים שֶׁהוּא קָשֶׁה
וְאַמִּיץ, שֶׁאֵלּוּ אַרְבַּע מַרְכָּבוֹת שְׁלוּחֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָתֵת מֶמְשֶׁלֶת לְאַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת: בָּבֶל
וּמָדַי יָוָן וֶאֱדוֹם:

Verse 2

סוּסִים אֲדֻמִּים. הֵם שֶׁהִרְכִּיבוּ אֶת בָּבֶל, שֶׁהִיא אֲדֻמָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "אַנְתְּ הוּא רֵאשָׁה דִּי
דַהֲבָא" (דניאל ב:לח):
שְׁחוֹרִים. לְהַרְכִּיב אֶת מָדַי שֶׁהִשְׁחִירָה אֶת פְּנֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּימֵי הָמָן (מגילה יא.):

Verse 3

לְבָנִים. לְהַרְכִּיב אֶת פָּרַס שֶׁבָּנָה אֶת הַבַּיִת (אבות דרבי נתן נוסחא ב כה,ב)
בְּרֻדִּים. הֵמָּה מְגֻמָּרִים, לְהַרְכִּיב אֶת יָוָן, שֶׁעִנּוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בִּמְיֵנֵי גְּזֵרוֹת מְשֻׁנּוֹת זוֹ מִזֹּה
(ויקרא רבה יג:ה):
אֲמֻצִּים. לְהַרְכִּיב יִשְׁמָעֵאל (ספרים אחרים: אֱדוֹם) וְלֹא יָדַעְתִּי מַהוּ לְשׁוֹן אֲמֻצִּים, וְיוֹנָתָן
תִּרְגֵּם "קִטְמָנִין":

Verse 4

Verse 5

אֵלֶּה אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם. שָׂרֵי הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מַלְכֻיּוֹת הַקַּדְמוֹנִיּוֹת הַמּוֹשְׁלוֹת
בְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם:
יוֹצְאוֹת מֵהִתְיַצֵּב וְגוֹ'. בָּאוּ לְפָנָיו וְנָתַן לָהֶם רְשׁוּת מִפִּיו לְמְשֹׁל:

Verse 6

אֲשֶׁר בָּהּ הַסּוּסִים הַשְּׁחֹרִים יוֹצְאִים אֶל אֶרֶץ צָפוֹן. לְהַרְכִּיב אֶת מָדַי. וְעַל הָאֲדוּמִים לֹא
כָּתַב יוֹצְאִים, שֶׁכְּבָר כָּלְתָה לָהּ מֶמְשֶׁלֶת בָּבֶל:
וְהַלְּבָנִים יָצְאוּ אֶל אַחֲרֵיהֶם. לְהַרְכִּיב אֶת פָּרַס, שֶׁשִּׁתֵּיהֶן בַּצָּפוֹן, וּמָשְׁלוּ עַל בָּבֶל
וְהַבְּרֻדִּים יָצְאוּ אֶל אֶרֶץ הַתֵּימָן. לְהַרְכִּיב אֶת יָוָן וְיִטְלוּ הַמְּלוּכָה מִיַּד פָּרַס. וּבְפִתְרוֹנוֹ
לְרַב סְעַדְיָה בְּדָנִיֵּאל רָאִיתִי מָלֵךְ הַנֶּגֶב הוּא מֶלֶךְ יָוָן (דניאל יא:ה):

Verse 7

וְהָאֲמָצִים יָצְאוּ וַיְבַקְּשׁוּ. מִלְפָנָיו שֶׁיְּהֵא אוֹרֵךְ גָּדוֹל לְמֶמְשַׁלְתָּם, לָלֶכֶת בְּכָל הָאָרֶץ:
וַיֹּאמֶר לְכוּ הִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ. נָתַן לָהֶם רְשׁוּת לִמְשֹׁל מִמְשָׁל רַב (דניאל יא:ג), וְהוּא מַלְכוּת אֱדוֹם:

Verse 8

רְאֵה הַיּוֹצְאִים אֶל אֶרֶץ צָפוֹן. לְהַרְכִּיב מָדַי וּפָרָס:
הֵנִיחוּ אֶת רוּחִי. שְׁכְּכוּ אֶת חֲמָתִי בְּבָבֶל, שֶׁהִשְׁחִיתוּ אֶת בֵּלְשַׁאצַּר וְזַרְעוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר (דניאל ה:ל). הוּא שֶׁאָמַר (ישעיהו מח:יד) ״ה׳ אֲהֵבוֹ יַעֲשֶׂה חֶפְצוֹ בְּבָבֶל וְגוֹ׳״:

Verse 9

Verse 10

לָקוֹחַ מֵאֵת הַגּוֹלָה מֵחֶלְדַּי וְגוֹ׳, אֲשֶׁר בָּאוּ מִבָּבֶל. כָּל הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה:

Verse 11

Verse 12

צֶמַח שְׁמוֹ. הוּא זְרֻבָּבֶל הָאָמוּר לְמַעְלָה ״הִנְנִי מֵבִיא אֶת עַבְדִּי צֶמַח״ (זכריה ג:ח), וְעַל שֵׁם שֶׁצָּמְחָה גְּדֻלָּתוֹ מֵעַט מֵעַט. וְיֵשׁ פּוֹתְרִים אוֹתוֹ (תנחומא קרח יב) בְּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, אֲבָל כָּל הָעִנְיָן הַזֶּה מְדֻבָּר בְּבֵית שֵׁנִי:
וּמִתַּחְתָּיו יִצְמָח. מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה:

Verse 13

וְהוּא יִשָּׂא הוֹד. הוֹד נְשִׂיאוּת:
וְיָשַׁב. כֹּהֵן גָּדוֹל עַל כִּסֵּא הַכְּהֻנָּה:
וְעֵצַת שָׁלוֹם וְגוֹ׳. הַנָּשִׂיא וְהַכֹּהֵן יֹאהֲבוּ זֶה אֶת זֶה:

Verse 14

וְהָעֲטָרוֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם וְגוֹ׳. מִקְרָא מְסֹרָס הוּא, וְהָעֲטָרוֹת תִּהְיֶינָה בְּהֵיכַל ה׳ לְזִכָּרוֹן טוֹב לְחֵלֶם וּלְטוֹבִיָּה אֲשֶׁר הִתְנַדְּבוּ הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב. וְאוֹתָן עֲטָרוֹת הָיוּ תְּלוּיוֹת בַּחֲלוֹנוֹת בְּגֹבַהּ הַהֵיכָל, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת מִדּוֹת (מידות ג,ח):
חֵלֶם. הוּא חֶלְדַּי (זכריה ו:י):

Verse 15

וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ. וְהָיָה לָכֶם הַדָּבָר הַזֶּה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ וְגוֹ׳ :

Chapter 7

Verse 1

Verse 2

וַיִּשְׁלַח בֵּית אֵל שַׂרְאֶצֶר וְרֶגֶם מֶלֶךְ וַאֲנָשָׁיו. אֲנָשִׁים צַדִּיקִים הָיוּ, וְשָׁלְחוּ מִבָּבֶל לִקְרוֹבֵיהֶם שֶׁבְּבֵית אֵל לָבֹא לְחַלּוֹת אֶת פְּנֵי ה׳ בִּירוּשָׁלַיִם בַּעֲדָם, וְלִשְׁאֹל מֵאֵת הַכֹּהֲנִים לְהוֹדִיעָם אִם יִבְכּוּ בְּחֹדֶשׁ אָב, אַחֲרֵי אֲשֶׁר חָזַר הַבַּיִת לְהִבָּנוֹת:

Verse 3

הַנָּזִר. לִפְרוֹשׁ מִן הַתַּעֲנוּג כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה שִׁבְעִים שָׁנָה. אֵין נְזִירָה בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא פְּרִישׁוּת (ספרא אמור פרשה ד, א):

Verse 4

Verse 5

וּבַשְּׁבִיעִי. הוּא צוֹם גְּדַלְיָה (ראש השנה יח:):
הֲצוֹם צַמְתֶּנִי אָנִי. ה״א נְקוּדָה חֲטַף פַּתָּח, לְפִי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן תְּמִיהָה: שְׁמָא לְכְבוֹדִי צַמְתֶּם, שֶׁתִּהְיוּ צְרִיכִים לָצוּם גַּם עַתָּה?:

Verse 6

וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׁתּוּ. וְאִם לֹא תָצוּמוּ, מַה לִּי גַּם בָּזוֹ? הֲלֹא אַתֶּם לַהֲנָאַתְכֶם הוּא הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה:

Verse 7

הֲלֹא אֶת הַדְּבָרִים. מִי גָּרַם לָכֶם הַצּוֹם וְהַמִּסְפֵּד? הֲלֹא דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת אֲשֶׁר קָרָא ה׳ וְגוֹ׳, הֵם הֶחֱרִיבוּ אֶתְכֶם, וְעַל כֵּן צַמְתֶּם. וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר קָרָא: ״מִשְׁפַּט אֱמֶת שִׁפְּטוּ״ (זכריה ז:ט):

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

שָׁמוּ שָׁמִיר. תּוֹלַעַת חָזָק מִצּוּר, מַרְאִין אוֹתוֹ עַל הָאֶבֶן וְהִיא מִתְבַּקַּעַת (סוטה מח:):

Verse 13

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרָא וְלֹא שָׁמֵעוּ. אָמַר ה׳ צְבָאוֹת עֲלֵיהֶן בְּאוֹתָן הַיָּמִים כֵּן יִקְרְאוּ וְלֹא אֶשְׁמָע:

Verse 14

וַאֲסָעֵרֵם. בַּגְּלוּת, וְכֵן עָשִׂיתִי:
וַיָּשִׁימוּ. בַּעֲוֹנָם:
אֶרֶץ חֶמְדָּה לְשַׁמָּה. וְהוּא גָּרַם לָהֶם הַצּוֹם וְהַמִּסְפֵּד, אֲבָל עַתָּה: ״קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן״ (זכריה ב:ב) – בְּשִׁבְיל צִיּוֹן אֲקַנֵּא אֶת הַכַּשְׁדִּים:

Chapter 8

Verse 1

Verse 2

קִנֵּאתִי לָהּ. בִּשְׁבִילָהּ, וְלֹא תִזָּקְקוּ לָצוּם וְלִסְפֹּד. וְכֵן סוֹף הָעִנְיָן "צוֹם הַחֲמִישִׁי וְגוֹמֵר" (זכריה ח:יט):

Verse 3

Verse 4

מֵרֹב יָמִים. יִהְיוּ צְרִיכִים לְמִשְׁעֶנֶת בְּיָדָם:

Verse 5

Verse 6

כִּי יִפָּלֵא. בְּעֵינֵיהֶם הַחֶסֶד הַגָּדוֹל אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לָהֶם:
גַּם בְּעֵינַי יִפָּלֵא. אֵיךְ שַׁבְתִּי מִן הֶחָרוֹן הַגָּדוֹל. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּהוּ עַל שְׁחִיטַת יֵצֶר הָרָע בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה (סוכה נב.): בְּעֵינַי יִפָּלֵא אֵיךְ יוּכְלוּ הַצַּדִּיקִים לַעֲמֹד כְּנֶגְדּוֹ בְּחַיֵּיהֶם:

Verse 7

Verse 8

Verse 9

תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם. לִבְנוֹת וּלְהַשְׁלִים, וְאַל תִּירְאוּ מֵעַם הָאָרֶץ הַמְרַפִּים יְדֵיכֶם וּמְבַהִילִים אֶתְכֶם מִלִּבְנוֹת, וּכְמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסֵפֶר עֶזְרָא (עזרא ד:ד)
הַשּׁוֹמְעִים בַּיָּמִים הָאֵלֶּה. בְּשָׁנַת אַרְבַּע לְדָרְיָוֶשׁ
אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. שֶׁל נְחוּמִים מִפִּי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר נִבְּאוּ לָהֶם אָז בְּיוֹם יִסַּד בֵּית ה׳
בְּשָׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ (חגי א:טו) אֶת הַדְּבָרִים לְהַתְחִיל בַּמְּלָאכָה. כִּי נִבְּחֲנוּ אוֹתָם
הַנְּבִיאִים בְּעֵינֵיהֶם בְּדִבְרֵיהֶם, שֶׁהֵם נְבִיאֵי אֱמֶת, וּלְפִיכָךְ כְּדַאי הֵם לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם אַף
בְּדִבְרֵי נְחוּמִים שֶׁל עַכְשָׁיו. וּבַמֶּה נִבְחֲנוּהָ? כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שְׂכַר הָאָדָם וְגוֹמֵר. וְהֵם
נִבְּאוּ לָכֶם שֶׁמִּשֶּׁתַּתְחִילוּ בַּמְּלָאכָה תָּבֹא בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם, וְנִתְקַיְּמוּ דִּבְרֵיהֶם, שֶׁהֲרֵי עַתָּה
לֹא כַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים :

Verse 10

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

וְלֹא נִחַמְתִּי. עַל אֲשֶׁר זַמֹּתִי לְהָבִיא עֲלֵיכֶם לַחֲזוֹר בִּי, אֶלָּא הֲבִיאוֹתִיהָ. כֵּן לֹא אֶתְנַחֵם עַל
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר זָמַמְתִּי לָכֶם:

Verse 15

Verse 16

וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם. הִיא הַפְּשָׁרָה:

Verse 17

וְאִישׁ אֶת רָעַת רֵעֵהוּ. הִזְהִירָם עַל שְׂנֵאַת חִנָּם, וְהִיא שֶׁהֶחֱרִיבָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֵׁנִי (יומא
(ט::

Verse 18

Verse 19

צוֹם הָרְבִיעִי. צוֹם שֶׁל תַּמּוּז, שֶׁהוּא רְבִיעִי לֶחֳדָשִׁים:
צוֹם הַחֲמִישִׁי. שֶׁל אָב:
וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי. שְׁלִשָּׁה בְּתִשְׁרֵי, שֶׁבּוֹ נֶהֱרַג גְּדַלְיָה (מלכים ב כה:כה; ירמיהו מא:א–ב)
וְצוֹם הָעֲשִׂירִי. שֶׁל טֵבֵת (ראש השנה יח:):

Verse 20

Verse 21

Verse 22

Verse 23

עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים. מִשִּׁבְעִים לָשׁוֹן, הֲרֵי שִׁבְעִים מֵאוֹת לְכָל כָּנָף וְכָנָף. הֲרֵי לְאַרְבַּע כַּנְפֵי הַטַּלִּית
אַלְפַּיִם וּשְׁמוֹנָה מֵאוֹת (שבת לב:):

Chapter 9

Verse 1

בְּאֶרֶץ חַדְרָךְ. דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֶלְעָאי: זֶה מָשִׁיחַ, שֶׁהוּא חַד לְעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת
וְרַךְ לְיִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי בֶּן דּוּרְמַסְקִית: יְהוּדָה בְּרַבִּי, עַד מָתַי אַתָּה מְעַוֵּת

עָלֵינוּ אֶת הַכְּתוּבִים? מֵעִיד אֲנִי עָלַי שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁאֲנִי מְדַמֶּשֶׁק, וְיֵשׁ מָקוֹם שְׁמוֹ חֲדְרָךְ.
וּמָה אֲנִי מְקֻיָּם וְדַמֶּשֶׁק מְנֻחָתוֹ? שֶׁעֲתִידָה יְרוּשָׁלַיִם לִהְיוֹת מַגַּעַת עַד דַּמֶּשֶׁק, וְאֵין מְנוּחָתוֹ
אֶלָּא יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "זֹאת מְנוּחָתִי עֲדֵי עַד" (תהלים קלב:יד). אָמַר לוֹ: וּמָה אֲנִי
מְקֻיָּם "וְנִבְּנָתָה עִיר עַל תִּלָּהּ" (ירמיהו ל:יח)? אָמַר לוֹ: שֶׁאֵין עֲתִידָה לָזוּז מִמְּקוֹמָהּ.
כָּךְ בְּרַיְתָא שְׁנוּיָה בְּסִפְרֵי (ספרי דברים א:א):
כִּי לַה׳ עֵין אָדָם. כִּי בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁעֶה הָאָדָם עַל עוֹשֵׂהוּ וְעֵינָיו אֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
תִּרְאֶינָה (ישעיהו יז:ז), כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַעְלָה "נִלְכָה עִמָּכֶם" (זכריה ח:כג), וְנִסְפְּחוּ הֵם
וְעָרֶיהָם עַל עָרֵי יִשְׂרָאֵל:
וְכָל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. חֲשׁוּבִים לַה׳ עַל כָּל הָאֻמּוֹת הַקְּדָמוֹנִים. כְּיוֹצֵא בוֹ: "וְשָׁלְמָה אָהַב
נָשִׁים נָכְרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֶת בַּת פַּרְעֹה" (מלכים א יא:א), וַהֲלֹא בַּת פַּרְעֹה בִּכְלָל הָיְתָה? אֶלָּא
שֶׁהָיְתָה בַּת פַּרְעֹה חֲבִיבָה לוֹ כְּנֶגֶד כֻּלָּם. אַף כָּאן, כָּל הָאֻמּוֹת יִהְיוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,
וְיִשְׂרָאֵל כְּנֶגֶד כּוּלָּם:

Verse 2

וְגַם חֲמָת תִּגְבָּל בָּהּ. תַּשִּׂיג גְּבוּלָהּ בִּגְבוּל יְרוּשָׁלַיִם:
צוֹר וְצִידוֹן. גַּם הֵמָּה בְּנוֹתֶיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁ חָכְמָה מְאֹד שֶׁנִּתְחַכְּמָה מְאֹד, וּסְבוּרָה לִהְיוֹת
לְעוֹלָם גְּבֶרֶת בְּחָכְמָתָהּ:

Verse 3

וַתִּבֶן צוֹר מָצוֹר לָהּ. וְאוֹמֶרֶת: "מִי יוֹרִידֵנִי לָאָרֶץ"? (עובדיה א:ג)
וַתִּצְבֹּר כֶּסֶף כֶּעָפָר. וּמִתְהַלֶּלֶת בְּעָשְׁרָהּ:
וְחָרוּץ. מִין מַרְאִית זָהָב:

Verse 4

הִנֵּה אֲדֹ׳. שֶׁהוּא שַׁלִּיט עַל כֹּל:
יוֹרִישֶׁנָּה. לְשׁוֹן "מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר" (שמואל א ב:ז):
וְהִכָּה בַיָּם חֵילָהּ. וְהִבְלִיעַ בְּתוֹךְ יַמִּים מָמוֹנָהּ, יַעֲלֶה עָלֶיהָ אֶת הַיָּם וְיַטְבִּיעֶנָּה, כְּמוֹ
שֶׁאָמַר יְחֶזְקֵאל (יחזקאל כז:כו-כז):

Verse 5

תִּרְאֶה אַשְׁקְלוֹן. אֶת מַפֶּלֶת צוֹר וְתִירָא:
וְעֶקְרוֹן אַף הִיא תִּירָא:
כִּי הוֹבִישׁ מֻבָּטָהּ. שֶׁהָיְתָה נִשְׁעֶנֶת עַל צוֹר, שֶׁהָיְתָה רֹאשׁ לִבְנֵי עֵשָׂו. וְעֶקְרוֹן אַף הִיא
לְאֱדוֹם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה (מגילה ו.). וּתְחִלָּה הָיְתָה מֹשֶׁל פִּלְשְׁתִּים:

Verse 6

וְיָשַׁב מַמְזֵר בְּאַשְׁדּוֹד. וְיָשַׁב עִם נָכְרִי בְּאַשְׁדּוֹד, הֵם יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ בָּהּ נָכְרִים (קידושין
עב:):

Verse 7

וַהֲסִרֹתִי דָמָיו מִפִּיו. שֶׁל עֵשָׂו אֵלּוּ בֵּית בִּימָה שֶׁלָּהֶם שֶׁהָיוּ זוֹרְקִים שָׁם דְּמֵי זִבְחֵיהֶם
(מגילה ו.). וְיֵשׁ פּוֹתְרִין שְׁפִיכוּת דָּמִים שֶׁהָיָה שׁוֹפֵךְ דְּמֵי יִשְׂרָאֵל
וְנִשְׁאַר גַּם הוּא לֵאלֹהֵינוּ. אֵלּוּ בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁבַּגָּלוּת (מגילה כט.).
וְהָיָה כְּאַלּוּף בִּיהוּדָה. אֵלּוּ טַרְטְיָאוֹת וְקַרְקְסָיָאוֹת שֶׁלָּהֶם, שֶׁעֲתִידִים שָׂרֵי יְהוּדָה לְלַמֵּד בָּהֶם
תּוֹרָה בָּרַבִּים:
וְהָיָה כְּאַלּוּף. לְשׁוֹן אַלּוּף וְלָמוּד:
וְעֶקְרוֹן. תִּהְיֶה לְיִשְׂרָאֵל:
כִּיבּוּסִי. יְרוּשָׁלַיִם:

Verse 8

וְחָנִיתִי לְבֵיתִי מִצָּבָא. אֶחֱנֶה אֵצֶל בֵּיתִי לְהָגֵן עָלָיִךְ מִן הַמַּעֲמִידִים מִבָּצָר וּמַשְׁחִית, שֶׁלֹּא
יַצִּיבוּ עָלַיִךְ. וְדֶגְמָתוֹ "וְכָל צֹבְיָהּ וּמְצֻדָתָהּ" (ישעיהו כט:ז). וְיֵשׁ עוֹד לִפְתֹּר מִצָּבָה כְּמוֹ
מִצָּבָא בְּאָלֶ"ף:

כִּי עַתָּה רָאִיתִי. צָרָתָם בְּעֵינַי, אַף עַל פִּי שֶׁעַד הֵנָּה הִסְתַּרְתִּי פָּנַי מֵהֶם:

Verse 9

הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ. אִי אֶפְשָׁר לְפוֹתְרוֹ אֶלָּא עַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ וּמָשְׁלוֹ מִיָּם עַד
יָם, וְלֹא מָצִינוּ מוֹשֵׁל לְיִשְׂרָאֵל כָּזֶה בִּימֵי בַּיִת שֵׁנִי:
צַדִּיק וְנוֹשָׁע. בַּה׳:
עָנִי. עֲנָוָתָן:
וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר. מִדַּת עֲנָוָה הִיא:
וְעַל עַיִר. כְּמוֹ ״וַעֲיָרִים עֲשָׂרָה״ (בראשית לב:טז):

Verse 10

וְהִכְרַתִּי רֶכֶב. שֶׁלֹּא יִהְיוּ צְרִיכִין לָהּ:
וּמָשְׁלוֹ. וּמִמְשָׁל שֶׁלּוֹ:
מִיָּם וְעַד יָם. ״מִיַּמָּא וְעַד מַעֲרָבָא״, לְסוֹף הָעוֹלָם (בראשית רבה ע:יט):
וּמִנָּהָר. פְּרָת:

Verse 11

גַּם אַתְּ. תְּנָשְׁעִי עִמּוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוּא צַדִּיק וְנוֹשָׁע (זכריה ט:ט), כִּי בְדַם בְּרִיתֵךְ הָרֵי נִבֵּאתִי
לָכֶם לֶעָתִיד, וְגַם עַתָּה מִגָּלוּת בָּבֶל שֶׁאַתֶּם עֲכָשָׁיו בְּתוֹכָהּ
בְּדַם בְּרִיתֵךְ. בִּזְכוּת דַּם הַבְּרִית שֶׁנִּזְרַק עֲלֵיכֶם בְּסִינַי, הִנֵּה דַם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת (שמות
כד:ח):
שִׁלַּחְתִּי אֲסִירַיִךְ. מִן הַגָּלוּת (ויקרא רבה יט:ו):

Verse 12

שׁוּבוּ לְבִצָרוֹן. לְכֹחֲכֶם וְלִכְבוֹדְכֶם, אַף עַל פִּי שֶׁאַתֶּם עַתָּה בְּרִשׁוּת מַלְכֵי פָרַס, אַתֶּם אֲסִירֵי
הַתִּקְוָה. אֲשֶׁר קִוִּיתֶם לִי עַד הֵנָּה לְמַלֹּאוֹת דְּבָרַי לְקֵץ שִׁבְעִים שָׁנָה (ירמיה כט:י):
גַּם הַיּוֹם מַגִּיד מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ. עוֹד הַיּוֹם אֲנִי מַגִּיד לָךְ בְּשׂוֹרָה שְׁנִיָּה, לְבַד זוֹ שֶׁל
בִּנְיָן. וּמַה הִיא הַגָּדָה הַשְּׁנִיָּה שֶׁאֲנִי שָׁב לִשְׁנוֹת לָכֶם?:

Verse 13

כִּי דָרַכְתִּי לִי יְהוּדָה. סוֹף שֶׁאַנְטִיוֹכוּס יְטֹל הַמְּלוּכָה מִיָּד מַלְכֵי פָרַס וְיָרְעוּ לָכֶם, וַאֲנִי
אֶדְרֹךְ יְהוּדָה לִהְיוֹת לִי כְּקֶשֶׁת מִלְחָמָה, וְיִלָּחֲמוּ בְּאַנְטִיוֹכוּס בִּימֵי חַשְׁמוֹנָאִים
קֶשֶׁת מִלֵּאתִי אֶפְרָיִם. מִקְרָא קָצָר הוּא, כְּמוֹ קֶשֶׁת מִלֵּאתִי יַד אֶפְרָיִם, כְּמוֹ ״וְיֵהוּא מִלֵּא יָדוֹ
בַּקֶּשֶׁת״ (מלכים ב ט:כד). אֶפְרָיִם יִהְיֶה לִי כְּאַשְׁפָּה מְלֵאָה חִצִּים:
וְעוֹרַרְתִּי בָנַיִךְ צִיּוֹן. עַל חֵיל אַנְטִיוֹכוּס (פסיקתא רבתי ב):

Verse 14

וַה׳ עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה. בְּסֵפֶר יוֹסִיפּוֹן מָצִינוּ: בָּעֵת הַהִיא נִרְאָה מוֹפֵת לְאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם
בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע. יִרְעַם
בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן. לְסַעֵר אֶת אַנְשֵׁי תֵּימָן, הֵם חֵיל אַנְטִיוֹכוּס. וְיֵשׁ מְרַבּוֹתֵינוּ (ירושלמי
תענית ב,ד) שֶׁפָּתְרוּהוּ עַל אֱדוֹם, לֶעָתִיד לָבוֹא:

Verse 15

וְאָכְלוּ. שְׁלַל אוֹיְבֵיהֶם:
וְכָבְשׁוּ. תַּחְתֶּיהָ אַבְנֵי קָלַע, הֵם הַיְוָנִים שֶׁהֵם מְלֻמְּדֵי קֶשֶׁת וְלִקְלַע בָּאֶבֶן
וְהָמוּ כְּמוֹ יָיִן. הֲמִיוֹן בְּקוֹל שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה, כְּמוֹ שֶׁהוֹמִים שְׁתוּיֵי יָיִן
וּמָלְאוּ. נַפְשׁוֹתָם כָּל טוֹב:
כַּמִּזְרָק. שֶׁמָּלֵא דָּם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ:
כְּזָוִיוֹת מִזְבֵּחַ. שֶׁמְּנַסְּכִין שָׁם יַיִן וְהַיַּיִן צָף עָלָיו כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה (סוכה מט:)
לְשׁוֹן שְׁבִיעָה לְשׁוֹן שְׁכִרוּת:

Verse 16

כְּצֹאן עַמּוֹ. כַּצֹּאן שֶׁהִסְיעַ מִמִּצְרַיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעָם:
כִּי אַבְנֵי נֵזֶר. כִּי הַכֹּהֲנִים בְּנֵי חַשְׁמוֹנָאִים הַמִּתְפָּאֲרִים בְּאַבְנֵי נֵזֶר בְּטוּרֵי חֹשֶׁן וְאֵפוֹד
יִהְיוּ מִתְנוֹסְסִים בְּנִסִּים עַל אַדְמָתָן:

Verse 17

כִּי: מַה. רַב טוּבוֹ. הַצָּפוּן שֶׁל אוֹתוֹ הַדּוֹר:
דָּגָן בַּחוּרִים. הַנּוֹתֵן כֹּחַ לַבַּחוּרִים:
וְתִירוֹשׁ. אֲשֶׁר יְנוֹבֵב בְּתוּלוֹת בְּנִיב שִׁיר וְשִׂמְחָה. וְיֵשׁ פּוֹתְרִין אֲשֶׁר יְנוֹבֵב וְיִצְמַח בְּקֶרֶקַע
בְּתוּלָה, וְהוּא יַיִן מְשֻׁבָּח:

Chapter 10

Verse 1

שַׁאֲלוּ מֵה׳ מָטָר. אִם תִּצְטָרְכוּ:
הֱזִיזִים. עֲנָנִים מְבִיאִים מָטָר:
לְאִישׁ עֵשֶׂב בַּשָּׂדֶה. בִּשְׁבִיל אִישׁ אֶחָד וּבִשְׁבִיל עֵשֶׂב אֶחָד הַצָּרִיךְ לְמָטָר (תענית ט:):

Verse 2

כִּי הַתָּרָפִים. וְהַקּוֹסְמִים הָזוּ שֶׁקֶר וְהַחֲלוֹמוֹת אֲשֶׁר הִטְעוּ אֶת אֲבוֹתֵיכֶם "לֵאמֹר הָלַמְתִּי"
(ירמיה כג:כה) וְהָיוּ מַחֲזִיקִים יְדֵיהֶם לִמְרֹד בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דִּבְּרוּ אָוֶן וְהֶבֶל דִּבְּרוּ
לֵאמֹר "שָׁלוֹם וְאֵין שָׁלוֹם" (ירמיה ו:יד):
עַל כֵּן נָסְעוּ. אֲבָל אֲנִי נָבִיא לָהֶם בֶּאֱמֶת:
יַעֲנוּ. יִתְכַּנְּעוּ, כְּמוֹ "לַעֲנֹת מִפָּנַי" (שמות י:ג) – לְשׁוֹן עֹנִי:

Verse 3

עַל הָרֹעִים פָּרָה אַפִּי. עַל מַלְכֵי נְבוּכַדְנֶצַּר וְסַנְחֵרִיב (נוסח אחר: מַלְכֵי יָוָן)
וְעַל הָעַתּוּדִים. עַל שָׂרֵיהֶם, וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וְעַל מַלְכָיָא הֲוָה רוּגְזִי וְעַל שָׁלְטָנָיָא
אֲנָא מְסָעֵר". וְעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת נִמְשְׁלוּ לַעֲתוּדִים: "וְהַצָּפִיר הַשָּׂעִיר מֶלֶךְ יָוָן"
(דניאל ח:כא). וְהָרוֹצֶה לְפָרֵשׁ הָעִנְיָן שֶׁלֹּא בְּמַלְכֵי עוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יֹאמַר:
עַתּוּדִים – לְשׁוֹן שָׂרִים, כְּמוֹ "עוֹרֵר לְךָ רָפָאִים כָּל עַתּוּדֵי אָרֶץ" (ישעיה יד:ט)
כְּסוּס הוֹדוֹ בַּמִּלְחָמָה. כְּסוּס אֲשֶׁר יֵכֵר הוֹדוֹ בַּמִּלְחָמָה:

Verse 4

מִמֶּנּוּ פִּנָּה. מֵהֶם מַלְכֵיהֶם, מֵהֶם שָׂרֵיהֶם, מֵהֶם לוֹחֲמֵי מִלְחֲמוֹתָם (חולין נו:):

Verse 5

וְהָיוּ כְּגִבּוֹרִים בּוֹסִים בְּטִיט חוּצוֹת בַּמִּלְחָמָה. הֲרֵי מִקְרָא זֶה מְסֹרָס, וְהָיוּ בַּמִּלְחָמָה
הוֹלְכִים וְדוֹרְכִים אֲנָשִׁים כְּגִבּוֹרִים הַבּוֹסִים טִיט חוּצוֹת. בּוֹסִים – דּוֹרְסִים, כְּמוֹ "יָבוּס
קָמֵינוּ" (תהילים מד:ו), "בּוֹסְסוּ אֶת חֻקָּתִי" (ירמיהו יב:י):
וְהוֹבִישׁוּ. בֵּית יְהוּדָה, אֶת רוֹכְבֵי הַסּוּסִים הַבָּאִים לְהִלָּחֵם בָּם:

Verse 6

וְגִבַּרְתִּי אֶת בֵּית יְהוּדָה. בְּמַלְחֶמֶת הַיָּוָנִים:
וְאֶת בֵּית יוֹסֵף אוֹשִׁיעַ. בַּמָּקוֹם שֶׁגָּלוּ שָׁם בַּחֲלַח וּבְחָבוֹר בִּימֵי סַנְחֵרִיב (מלכים ב
יח:יא):
וְהוֹשְׁבוֹתִים. כְּמוֹ וְהוֹשַׁבְתִּים, לְשׁוֹן יְשִׁיבָה:
וְהָיוּ כַּאֲשֶׁר לֹא זְנַחְתִּים. כְּאִלּוּ לֹא זְנַחְתִּים מֵעוֹלָם:

Verse 7

Verse 8

אֶשְׁרְקָה לָהֶם. כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹרְקִים לְסִימָן אוֹת לָבֹא אֵלָיו הַטּוֹעֶה בַּדֶּרֶךְ:
וַאֲקַבְּצֵם. לְעֵת הַקֵּץ, לְעָתִיד:
כִּי פְדִיתִים. כְּשֶׁאֶפְדֵּם:
(שמות א:ז) וְרָבוּ. בַּגּוֹלָה כְּמוֹ שֶׁרָבוּ בְּמִצְרַיִם:

Verse 9

(פסחים פז:) וְאֶזְרָעֵם. תְּחִלָּה בָּעַמִּים, כְּאָדָם הַזּוֹרֵעַ סְאָה לְהַכְנִיס כַּמָּה כוֹרִין:
וְחָיוּ אֶת בְּנֵיהֶם. עִם בְּנֵיהֶם:

Verse 10

(יומא לט:) וְלַבָּנוֹן. זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ:
(תרגום יונתן) וְלֹא יִמָּצֵא לָהֶם. "וְלֹא יִסָּפֵק לְהוֹן":

Verse 11

וְעָבַר בַּיָּם צָרָה. וְתַעֲבֹר צָרָה בְּצוֹר הַיּוֹשֶׁבֶת בְּתוֹךְ הַיָּם, וְהוּא רֹאשׁ לְמַלְכוּת צוֹר:
וְהִכָּה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲשֶׁר הוּא הַמַּכֶּה יַכֶּה בַּיָּם גַּלִּים לְהַשְׁקִיעַ אֶת צוֹר:
כָּל מְצוּלוֹת יְאוֹר. הִיא מִצְרַיִם:

Chapter 11

Verse 1

פְּתַח לְבָנוֹן דְּלָתֶיךָ. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "פְּתִחוּ עַמְמַיָּא תַּרְעֵיכוֹן":

Verse 2

הֵילֵל בְּרוֹשׁ כִּי נָפַל אֶרֶז. שֶׁהוּא גָּדוֹל מִן הַבְּרוֹשׁ. הֵילִילוּ הַשִּׁלְטוֹנִים כִּי נָפְלוּ הַמְּלָכִים
מֵעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת:
אַלּוֹנֵי בָשָׁן. קִישְׁנֵ"שׁ בְּלַעַ"ז:
(ישעיה לב:יט) כִּי יָרַד. כִּי נִשְׁבַּר, וְדוֹמֶה לוֹ "וּבָרַד בְּרֶדֶת הַיָּעַר":
יַעַר הַבָּצִיר. יַעַר הַמִּבְצָר, "תְּקוֹף כַּרְכָּיָא":

Verse 3

הָרוֹעִים. הַמְּלָכִים:
אַדַּרְתָּם. תִּפְאַרְתָּם:
שַׁאֲגַת כְּפִירִים. יִבְכּוּ הַשָּׂרִים:
כִּי שֻׁדַּד גְּאוֹן הַיַּרְדֵּן. שֶׁהוּא מְקוֹם הַכְּפִירִים וַאֲרָיוֹת. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ פְּתַח לְבָנוֹן
דְּלָתֶיךָ (יומא לט:), שֶׁעַל חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי נִתְנַבֵּא הַנָּבִיא, וְאַרְבָּעִים שָׁנָה קֹדֶם חֻרְבָּן הָיוּ
דַּלְתוֹת הַהֵיכָל נִפְתָּחוֹת מֵאֲלֵיהֶן. גָּעַר בָּהֶן רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, אָמַר לוֹ: הֵיכָל הֵיכָל,
עַד מָתַי אַתָּה מְבַעֵית אֶת עַצְמְךָ? יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁסּוֹפְךָ לֵחָרֵב, וּכְבָר נִתְנַבֵּא עָלֶיךָ זְכַרְיָה בֶּן
עִדּוֹ פְּתַח לְבָנוֹן דְּלָתֶיךָ וְגוֹ':

Verse 4

רְעֵה אֶת צֹאן הַהֲרֵגָה. הָכֵן לָהֶם רוֹעִים, כְּלוֹמַר: הִנָּבֵא עַל פַּרְנָסֵיהֶם הָעֲתִידִים לִרְעוֹתָם
מֵעַתָּה:
צֹאן הַהֲרֵגָה. יִשְׂרָאֵל שֶׁהַגּוֹיִם רוֹעֵיהֶם וַאֲכָלוּם:

Verse 5

וְלֹא יֶאְשָׁמוּ. הַבַּלְּיִים שֶׁאַגְלֵם לְתוֹכָם, זֶה מוֹכְרָם וְהַקּוֹנֶה הָרוּג, וְאֵין נוֹתֵן לְלִבּוֹ שֶׁיְּהֵא
לוֹ אַשְׁמָה בַּדָּבָר. וּמוֹכְרָם מִתְהַלֵּל: בָּרוּךְ ה׳ שֶׁמָּרָם בְּיָדִי, וַהֲרִינִי עָשִׁיר
וָאֶעְשִׁיר. וַהֲרֵי אֲנִי עָשִׁיר:

Verse 6

Verse 7

וָאֶרְעֶה אֶת צֹאן הַהֲרֵגָה. כָּל אֵלֶּה דִּבְרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַנָּבִיא, וַאֲנִי רָעִיתִי אוֹתָם
בַּיָּמִים הַקְּדוּמוֹנִים:
לָכֵן עֲנִיֵּי הַצֹּאן. אֱמֶת עֲנִיֵּי הַצֹּאן הָיוּ כְּשֶׁהִתְחַלְתִּי לִרְעוֹתָם
וָאֶקַּח לִי שְׁנֵי מַקְלוֹת. לְסוֹף יָמִים חִלַּקְתִּים לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת בָּעוֹלָם
לְאַחַד קָרָאתִי נֹעַם. יָרְבָעָם אָמַר לְנַהֲלָם לְאַט
וּלְאַחַד קָרָאתִי חוֹבְלִים. רְחַבְעָם אָמַר לָהֶם לְיַסְּרָם בְּעַקְרְבִים (מלכים א יב:יד). וּלְפִי
שְׁדֶּרֶךְ צֹאן לְנַהֲלָן בְּמַקְלוֹת, קָרָא לְמוֹשְׁלֵיהֶם מַקְלוֹת:

Verse 8

וָאַכְחִיד אֶת שְׁלֹשֶׁת הָרוֹעִים בְּיֶרַח אֶחָד. וְהֵם הִשְׁחִיתוּ דַּרְכֵיהֶם עַד שֶׁמְּאַסְתִּים וַהֲרַגְתִּים בְּחֹדֶשׁ
אֶחָד. כָּל שְׁלֹשֶׁת הָרוֹעִים שֶׁהָרַג וְהוּא אֶת כָּל בֵּית אַחְאָב וְאֶת בֵּית אֲחַזְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶת
אֶחָיו וְאֶת כָּל זֶרַע מַלְכוּת דָּוִד, וַעֲתַלְיָה אִבְּדָה אֶת הַשֶּׁאָר, זוּלָתִי יוֹאָשׁ שֶׁנִּטְמַן (מלכים ב
יא:א-ג):
וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם. מְאַסְתִּים. וְכָל לְשׁוֹן קֹצֶר נֶפֶשׁ הוּא דְּבַר צָרָה אוֹ דְּבַר מְאוּס שֶׁאֵין
הַדַּעַת סוֹבַלְתּוֹ, וְקָצַר הַלֵּב וְהַמַּעַיִם מִלְּהָכִיל; כְּמוֹ שֶׁאֶלִיהוּ אָמַר: "הֵצִיקָתְנִי רוּחַ בִּטְנִי"
(איוב לב:יח):
גַּם נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי. זִכְרוֹנָם הָיָה רַב בְּמֵעַי וּמְמַלֵּא אֶת רוּחִי וּמֵצִיק אֶת בִּטְנִי. וּבָחֲלָה
פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ לְשׁוֹן גֶּדֶל בְּמַסֶּכֶת נְדָה (נדה מז.): מָשָׁל מָשְׁלוּ חֲכָמִים בָּאִשָּׁה פֶּגָה בֹּחַל
וְצָמֶל, פֶּגָה עוֹדָהּ תִּינוֹקֶת, בֹּחַל אֵלּוּ יְמֵי הַנְּעוּרִים שֶׁכְּבָר הִיא גְּדוֹלָה. וְהֵבִיאוּ מִקְרָא זֶה
רְאָיָה לְדִבְרֵיהֶם:

Verse 9

וָאֹמַר לֹא אֶרְעֶה אֶתְכֶם. אָמַרְתִּי בְּאוֹתָן הַיָּמִים אַשְׁלִיכֵם מֵעַל פָּנַי וְיִהְיוּ הֶפְקֵר וּבַז:

Verse 10

וָאֶקַּח אֶת מַקְלִי אֶת נֹעַם. שָׁבַרְתִּי אֶת כֹּחַ מַלְכֵי יְשְׂרָאֵל בִּימֵי יְהוֹאָחָז בֶּן יֵהוּא, עַד כִּי
אִבְּדָם מֶלֶךְ אֲרָם וַיְשִׂימֵם כֶּעָפָר לָדוּשׁ (מלכים ב יג:ז). וּבִימֵי הוֹשֵׁעַ בֶּן אֵלָה, שֶׁמְּסָרָתִים
בְּיַד סַנְחֵרִיב וְהִגְלָהוּ (שם יז):
לְהָפֵר אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת כָּל הָעַמִּים. לְהַרְאוֹתָם, שֶׁבִּשְׁבִיל שֶׁבָּגְדוּ בִּי הֵפַרְתִּי אֶת
בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי עִם כָּל הָעַמִּים עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יַזִּיקוּם. שֶׁעַל מְנָת כֵּן נָתַתִּי לָהֶם אֶת
הַתּוֹרָה, שֶׁאִם יִשְׁמְרוּהָ, שֶׁיִּהְיוּ חֲרוּת מִן הַמַּלְכֻיּוֹת; שֶׁלֹּא תְּהֵא אֻמָּה וְלָשׁוֹן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם
(ערובין נד.). וְאַל תְּתָמַהּ אִם דִּבֵּר הַמִּקְרָא תְּשׁוּעָתָם מִיַּד שׁוֹנֵא בִּלְשׁוֹן כְּרִיתַת בְּרִית אֶת
הַשּׁוֹנֵא, שֶׁהֲרֵי מָצִינוּ מִקְרָא דֻּגְמָתוֹ: "וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם חַיַּת הַשָּׂדֶה
וְגוֹמֵר" (הושע ב:כ):

Verse 11

וַיֵּדְעוּ. כֵּן הֵבִינוּ הַצַּדִּיקִים שֶׁבָּהֶם הַשּׁוֹמְרִים אֶת חוּקַי:
כִּי דְבַר ה׳ הוּא. גְּזֵרָה זוֹ כְּבָר דִּבֵּר לָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יְדֵי מֹשֶׁה: "וְיוֹלִיךְ ה׳
אֹתְךָ וְאֶת מַלְכְּךָ" (דברים כח:לו):

Verse 12

וָאֹמַר. אֶל מַלְכֵי יְהוּדָה הַנּוֹתָרִים:
אִם טוֹב בְּעֵינֵיכֶם הָבוּ שְׂכָרִי. קַיְּמוּ מִצְוֹתַי, וְהוּא יִהְיֶה שְׂכָרִי עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַתִּי
לָכֶם, כְּמוֹ שֶׁנּוֹתְנִין שָׂכָר לְרוֹעֶה צֹאן, וְאָשׁוּב וְאֶרְעֶה אֶתְכֶם:

וְאִם לֹא תֵּדָלוּ. וְגַם אֲנִי לֹא אֵיטִיב לָכֶם. וְכֵן מָצִינוּ שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיחֶזְקֵאל:
"הַשּׁוֹמֵעַ יִשְׁמַע וְהֶחָדֵל יֶחְדָּל" (יחזקאל ג:כז)
וַיִּשְׁקְלוּ אֶת שְׁכָרִי שְׁלֹשִׁים כָּסֶף. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וַעֲבַדוּ יָת רְעוּתִי גְּבִרִין מִקָּצָת" – אֲנָשִׁים טוֹבִים מִעַט הָיוּ בָּהֶם שֶׁעָשׂוּ רְצוֹנִי, כְּגוֹן "הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר" (מלכים ב כד:טז), דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, יְחֶזְקֵאל. וּלְשׁוֹן שְׁלֹשִׁים כֶּסֶף – לֹא יָדַעְתִּי לְכַוֵּן כָּאן אֶלָּא כֶּסֶף – לְשׁוֹן חֶמְדָּה. וְאַף רַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּהוּ כֵּן בְּחֻלִּין (חולין צב.), וְהֵבִיאוּ רְאָיָה: "צְרוֹר הַכֶּסֶף בְּיָדוֹ" (משלי ז:כ). וְאֶת הַשְּׁלֹשִׁים פֵּרְשׁוּ, שֶׁאַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה צַדִּיקִים יֵשׁ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר; וְהֵבִיאוּ רְאָיָה: "וְחֹמֶר שְׂעֹרִים וְלֶתֶךְ שְׂעֹרִים" (הושע ג:ב) – חֲמִשָּׁה עָשָׂר בֵּית ה'" – בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. בְּבָבֶל; וּשְׁלֹשִׁים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר "וַאֲקָחָה אֶת שְׁלֹשִׁים הַכֶּסֶף וּמִנְיַן הַשְּׁלֹשִׁים – מִדְרַשׁ אַגָּדָה הוּא (תנחומא מקץ ו), שֶׁהֶבְטַח אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּכָךְ שֶׁלֹּא יְהֵא דּוֹר פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים צַדִּיקִים. מִנַּיִן? "כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ" (בראשית טו:ה) – "יִהְיֶה" בְּגִימַטְרִיָּא שְׁלֹשִׁים:

Verse 13

וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי הַשְׁלִיכֵהוּ אֶל הַיּוֹצֵר. כְּמוֹ אֶל הָאוֹצָר, שׁוֹמֵר הָאוֹצָר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַנָּבִיא: כְּתֹב וְהַנַּח אֶת אֵלּוּ, הֵם וְצִדְקָתָם, לִהְיוֹת שָׁמוּר לְסוֹף שִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל גָּלוּת בָּבֶל, וְיִבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ עַל יְדֵיהֶם. וּמַהוּ הָאוֹצָר? אֲדַר הַיְקָר בֵּית מִקְדָּשִׁי, אֲדַר תִּפְאַרְתִּי:
אֲשֶׁר יָקַרְתִּי מֵעֲלֵיהֶם. אֲשֶׁר הִפְשַׁטְתִּי מֵעֲלֵיהֶם מִהְיוֹת לָהֶם לִיקָר. וּלְשׁוֹן יָקַרְתִּי הוּא הֲסָרַת כָּבוֹד, וְהַמֵּ"ם שֶׁל מֵעֲלֵיהֶם יוֹכִיחַ. וְהוּא כְּמוֹ "וְשָׁרַשְׁךָ מֵאֶרֶץ חַיִּים" (תהלים נב:ז), כְּמוֹ "מְסָעֵף פֹּארָה" (ישעיהו י:לג). וְדֶגְמַת הַפֵּרוּשׁ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, מֵעֵין תַּרְגּוּם שֶׁל יוֹנָתָן הוּא.
וְרָאִיתִי לְשׁוֹנוֹת הַרְבֵּה לְפֵרוּשׁ נְבוּאָה זוֹ, וְאֵינִי יָכוֹל לְכַוְּנָן:

Verse 14

וָאֶגְדַּע אֶת מַקְלִי הַשֵּׁנִי. הִגְלֵיתִי אֶת צִדְקָתָהּ:
אֶת הַחוֹבְלִים. אֶת רִשְׁעֵי דּוֹרוֹ, כִּי הוּא צַדִּיק וְדוֹרוֹ רְשָׁעִים (סנהדרין קג.):
לְהָפֵר אֶת הָאַחָוָה. שֶׁנִּתְאַחֲווּ בְּנֵי יְהוּדָה וּבִנְיָמִן וְנִדְבְּקוּ בְּתוֹעֲבוֹת מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:

Verse 15

עוֹד קַח לְךָ וְגוֹ'. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר לוֹ לְמַעְלָה רְעֵה צֹאן הַהֲרָגָה, סִימָן הוּא שֶׁאֲנִי עָתִיד לִמְסֹר דּוֹר חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי זֶה בְּיַד טִיטוּס:

Verse 16

הַנִּכְחָדוֹת. הָאוֹבְדוֹת לֹא יִפְקֹד הָרוֹעֶה לְבַקְּשָׁם:
הַנַּעַר לֹא יְבַקֵּשׁ. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן "דְּאִסְתְּטָלוּ לָא יְתְבַּע". הַנַּעַר – הַשּׁוֹטוֹת שֶׁאֵינָן יוֹדְעוֹת לָבוֹא אֶל הַדִּיר:
הַנִּצָּבָה. שֶׁיֵּשׁ לָהּ כֹּחַ קָצַת לַעֲמֹד עַל רַגְלֶיהָ, וּצְרִיכָה סִיּוּעַ לְנַהֲלָהּ לְאַט. וּמְנַחֵם פֵּרֵשׁ וְנִצָּבָה לְשׁוֹן "לַצָּבוֹת בֶּטֶן" (במדבר ה:כב)
לֹא יְכַלְכֵּל. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "לָא יְסוֹבַר", וְדֶרֶךְ הָרוֹעֶה בְּחֵירוֹק יִשָּׁא (יְשַׁעְיָהוּ מ:יא):
וּבְשַׂר הַבְּרִיאָה יֹאכֵל. אֶת הָעֲשִׁירִים יִגְמֹר מָמוֹנָן
וּפַרְסֵיהֶן יְפָרֵק. עַד כָּלָה. וְדֶגְמַת זוֹ אָמַר דָּנִיֵּאל (דניאל ז:ז): "אָכְלָה וּמַדָּקָה וּשְׁאָרָא בְּרַגְלַהּ רָפְסָה":

Verse 17

הוֹי. יֵשׁ לְצָעוֹק עַל זֶה:
רוֹעִי הָאֱלִיל. רוֹעִי שֶׁל אֱוִיל, אֱלִיל לְשׁוֹן אַל, אֵינוֹ רוֹעֶה. וְכֵן רֹפְאֵי אֱלִיל (איוב יג:ד). רוֹעֵי הָאֱלִיל יו"ד יִתֵּרָה בִּמְקוֹם ה"א, כְּמוֹ וְעֹזְבֵי הַצֹּאן (כאן), "שֹׁכְנִי סְנֶה" (דְּבָרִים לג:טז), "שֹׁכְנִי לְבָדָד" (מִיכָה ז:יד):
עוֹזְבִי הַצֹּאן. נוֹתְנָן הֶפְקֵר לְיַד כָּל הַבָּא לְהַכּוֹת וְלַהֲרֹג וְלָבֹז
חֶרֶב עַל זְרוֹעוֹ וְעַל עֵין יְמִינוֹ. וְהוּא הָרוֹעֶה סָכִין שֶׁל שְׁחִיטָה נוֹשֵׂא בְּיָדוֹ לִשְׁחוֹט אֶת הַשְּׁמֵנָה וְאֶת הַבְּרִיאָה, שֶׁנָּתַן עֵין יְמִינוֹ בָּהֶם לָדַעַת מִי הָעֲשִׁירִים לָבֹז וְלִגְמוֹר נִכְסֵיהֶם:
זְרוֹעוֹ יָבוֹשׁ תִּיבָשׁ. לָעָתִיד לָבֹא: "וְנָתַתִּי נִקְמָתִי וְגוֹמֵר" (יחזקאל כה:יד). וְהַפּוֹתְרִים פּוֹתְרִים אוֹתוֹ בְּצִדְקָתָהּ, עַל שֵׁם "וְאֶת עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר" (ירמיה כב:יא). וְאִי אֶפְשָׁר לְכַוְּנוֹ "הִנְנִי מֵקִים רָעָה בָּאָרֶץ" בְּצִדְקִיָּהוּ, שֶׁכְּבָר עָבַר לוֹ שִׁבְעִים שָׁנָה:

Chapter 12

Verse 1

מַשָּׂא דְּבַר ה׳. הוּא גְּמַר זֶה הַדָּבָר שֶׁהִתְחִיל לְדַבֵּר בְּפֶרֶעָנוּתָן שֶׁל אוֹכְלֵי יִשְׂרָאֵל עַל בָּבֶל וְכֵיוֹצֵא בּוֹ:

Verse 2

סַף רַעַל. כְּלִי תַּרְעֵלָה, כְּמוֹ ״בַּדָּם אֲשֶׁר בַּסַּף״ (שמות יב:כב). רַעַל לְשׁוֹן שְׁמָמוֹן, אֹטֶם הַלֵּב וְהָאֲבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם כֹּחַ, כְּאָדָם הַמְּעֻטָּף בְּשִׂמְלָה, כְּמוֹ (נחום ב:ד) ״הַבָּרוּשִׁים הָרְעָלוּ״, (ישעיה ג:יט) ״הַשְּׁרוֹת וְהָרְעָלוֹת״. בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה (שבת ו,ו) מָצִינוּ מִדִּיּוֹת רְעוּלוֹת, אונבלופמנט״א בְּלַעַ״ז:
וְגַם עַל יְהוּדָה. יַטִּילוּ הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּמָּצוֹר עַל יְרוּשָׁלַם, שֶׁיִּהְיוּ בֵּית דָּוִד מִבִּפְנִים וְעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יָצוּרוּ עֲלֵיהֶם, וְיָבֹאוּ גַּם בְּנֵי יְהוּדָה עַל כָּרְחָם לָצוּר עַל יְרוּשָׁלַם. כֵּן תַּרְגּוּם יוֹנָתָן:

Verse 3

אֶבֶן מַעֲמָסָה. אֶבֶן מַשָּׂאוֹי הַמֻּטֶּלֶת עַל בְּנֵי אָדָם מִפְּנֵי הַמּוֹשֵׁל לָשֵׂאת וּלְעָמְסָהּ עַל כְּתֵפִים, וְהִיא כְּבֵדָה מְאֹד עַד אֲשֶׁר כָּל עֹמְסֶיהָ שָׂרוֹט יִשָּׂרְטוּ:

Verse 4

אַכֶּה כָל סוּס. הַצּוֹבְאִים שָׁם בַּשְּׁגָעוֹן וְאֶת רֹכְבֵיהֶם בָּעִוָּרוֹן, אֲבָל עַל בֵּית יְהוּדָה שֶׁהֵם עַל כָּרְחָם מִן הַצּוֹבְאִים אֶפְקַח עֵינַי לְהָגֵן עֲלֵיהֶם מִן הַמַּכָּה הַזֹּאת:

Verse 5

וְאָמְרוּ אַלְפֵי יְהוּדָה בְּלִבָּם. כְּשֶׁיִּרְאוּ שֶׁאֵר הַצּוֹבְאִים נִגָּפִים בְּמַגֵּפָה זוֹ וְהֵם נִצּוֹלִים, אַמְצָה לִי יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם וְגוֹ׳. יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם שֶׁיּוֹדְעִים שֶׁעַל כָּרְחֵנוּ אָנוּ בָּאִים עֲלֵיהֶם, אִמְצָה לְעֶזְרָתִי בִּתְפִלָּתָן בַּה׳ אֱלֹהֵיהֶם:

Verse 6

אָשִׂים אֶת אַלְפֵי יְהוּדָה. יָשׁוּבוּ וְיִלָּחֲמוּ עִם אוֹתָם שֶׁהֻבִיאוּם שָׁם כְּכִיּוֹר אֵשׁ. כְּמִדּוּרוֹת אֵשׁ גְּדוֹלָה. וְכִיּוֹר לְשׁוֹן כִּירָה (ויקרא יא:לה), וְכָךְ חִבְּרוּ מְנַחֵם תַּחְתֶּיהָ. בְּמִקּוֹמָהּ:

Verse 7

וְהוֹשִׁיעַ ה׳ אֶת אָהֳלֵי יְהוּדָה בָּרִאשׁוֹנָה. בְּטֶרֶם יָבוֹאוּ בְּנֵי יְרוּשָׁלַיִם לָצֵאת מִן הָעִיר, תִּהְיֶה לָהֶם תְּשׁוּעָה לָשׁוּב אֶל אָהֳלֵיהֶם וְאֶל בֵּיתָם. וְאַחַר כָּךְ תָּבֹא תְּשׁוּעָה לִבְנֵי הָעִיר, הִיא הַתְּשׁוּעָה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ ״וְיָצָא ה׳ וְנִלְחַם״ (זכריה יד:ג):
לְמַעַן לֹא תִגְדַּל. לְהִתְפָּאֵר עֲלֵיהֶם וְלוֹמַר: לֹא נִצַּלְתֶּם אֶלָּא בְּשִׁבְילֵנוּ:

Verse 8

הַנִּכְשָׁל בָּהֶם. הַחַלָּשׁ שֶׁבָּהֶם:
כֵּאלֹהִים. ״כְּרַבְרְבִין״ (תרגום יונתן), כְּמַלְאָכִים:
כְּמַלְאַךְ ה׳ לְפָנֵיהֶם. ״יִצְלְחוּן כְּמַלְאָכָא דַה׳ קֳדָמֵיהוֹן״ (תרגום יונתן):

Verse 9

אֲבַקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד. אֲבַקֵּשׁ בְּהַשְׁמָדָתָם וַאֲדַקְדֵּק בַּעֲוֹנָם. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ לִזְכוּת (עבודה זרה ד.): אֲבַקֵּשׁ בְּנוּגְנֵי שָׁלָהֶם; אִם יֵשׁ לָהֶם זְכוּת – אֲנִיחֵם, וְאִם לָאו – אַשְׁמִידֵם:

Verse 10

רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים. שֶׁיַּעֲלֶה עַל רוּחָם לְהִתְחַנֵּן לְפָנַי, וְהֵם יִהְיוּ לְחֵן בְּעֵינַי:
רוּחַ. טָלַנ"ט בְּלַעַ"ז:
וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֵת אֲשֶׁר דָּקָרוּ. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וְיִבְעוֹן מִן קֳדָמַי עַל דִּי אִיטַלְטִלוּ":
וְהִבִּיטוּ. לְהִתְאוֹנֵן עַל אֲשֶׁר דָּקְרוּ בָּהֶם הָאֻמּוֹת וְהָרְגוּ בָּהֶם בַּגָּלוּת:
וְסָפְדוּ עָלָיו. עַל אוֹתוֹ הֶרֶג:
כְּמִסְפֵּד עַל הַיָּחִיד. כַּאֲשֶׁר יִסְפֹּד אִישׁ עַל בֵּן יְחִידוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּהוּ עַל מָשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף שֶׁנֶּהֱרַג בְּמִלְחֶמֶת גּוֹג (סוכה נב.):

Verse 11

כְּמִסְפַּד הַדַּדְרִמּוֹן בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן. אֵין עִנְיָן הַדַּדְרִימוֹן בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן, אֶלָּא שְׁנֵי מִסְפָּדוֹת הֵן: "כְּמִסְפְּדָא דְאַחְאָב בַּר עָמְרִי דְקָטַל יְתֵיהּ הַדַּדְרִמּוֹן בַּר טַבְרִימּוֹן "בְּרָמוֹת גִּלְעָד, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א כב:לו) "וַיַּעֲבֹר הָרִנָּה בַּמַּחֲנֶה", וְהוּא הֶסְפֵּד. "וּכְמִסְפְּדָא דְיֹאשִׁיָּהוּ בַּר אָמוֹן דְקָטַל יְתֵיהּ פַּרְעֹה חֲגִירָא בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן", שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם (דברי הימים ב לה:כה) "וַיְקוֹנֵן יִרְמְיָהוּ וְגוֹ' וַיֹּאמְרוּ כָּל הַשָּׁרִים וְהַשָּׂרוֹת בְּקִינוֹתֵיהֶם וְגוֹ'":

Verse 12

בֵּית נָתָן. הַנָּבִיא. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: נָתָן בֶּן דָּוִד, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "שַׁמּוּעַ וְשׁוֹבָב וְנָתָן וְשָׁלֹמֹה" (שמואל ב ה:יד):

Verse 13

בֵּית לֵוִי. הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם:
מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי. שִׁמּוּעַ בֶּן דָּוִד (שמואל ב ה:יד), בְּתְחִלָּה כָּלַל הַכָּתוּב מִשְׁפָּחוֹת בֵּית דָּוִד וְאַחַר כָּךְ פֵּרַט כָּל אַחַת וְאַחַת:

Verse 14

כָּל הַמִּשְׁפָּחוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת. לְבֵית דָּוִד:
וּנְשֵׁיהֶם לְבָד. מִשּׁוּם צְנִיעוּת (סוכה נא:-נב.). וְלָמָּה מִשְׁפָּחוֹת הַכְּהוּנָּה וְהַמַּמְלָכוּת? כְּדֵי לְהַחֲזִיר לָהֶם כִּתְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּרֹאשׁ הַסֵּפֶר "אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי הַיִּצְהָר הָעֹמְדִים עַל אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ" (זכריה ד:יד):

Chapter 13

Verse 1

לְחַטָּאת וּלְנִדָּה. לְאַדְיוּתָא, וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "אֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן כְּמָא דְמִדְכָּן בְּמֵי אַדְיוּתָא וּבְקִטֹם תּוֹרָתָא דְחַטָּאתָא" – בְּאֵפֶר חַטָּאת:

Verse 2

וְגַם אֶת הַנְּבִיאִים. "נְבִיאֵי שִׁקְרָא":
רוּחַ הַטֻּמְאָה. יֵצֶר הָרָע:

Verse 3

Verse 4

אַדֶּרֶת שֵׂעָר. כֵּן דֶּרֶךְ מְסִיתִים וּמַדִּיחִים, מִתְעַטְּפִים בְּטַלִּיתָם כְּאִלּוּ הֵם אֲנָשִׁים צַדִּיקִים, לְמַעַן יְקֻבְּלוּ כַּוָּנָתָם:

Verse 5

כִּי אָדָם הִקְנַנִי. פָּתַר בּוֹ מְנַחֵם לְשׁוֹן מִקְנֶה צֹאן וּבָקָר (בראשית כו:יד), כִּי אֲנִי כִּשְׁאָר
אָדָם שֶׁאֵינוֹ עָסוּק בִּנְבוּאוֹת, הִפְקִידַנִי מִנְעוּרַי לִשְׁמֹר אֶת מִקְנֵהוּ:

Verse 6

בֵּיוֹ יָדִיד. בֵּיוֹ כְּתֶפֶיךָ, שָׁם מַלְקִיוֹן עוֹבְרֵי עֲבֵירָה (מכות כב.)
בֵּית מְאַהֲבָי. אֲשֶׁר אֲהָבוּנִי וְהוֹכִיחוּנִי לַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה:

Verse 7

חֲרֵב עוּרִי עַל רֹעִי. עַל אוֹתוֹ שֶׁהִפְקַדְתִּיו עַל צֹאן גָּלוּתִי
וְעַל גֶּבֶר עֲמִיתִי. שֶׁחֲבַרְתִּיו לִשְׁמֹר צֹאנִי כָּמוֹנִי
הַךְ אֶת הָרוֹעֶה. אֶת מֶלֶךְ רוֹמִי הָרְשָׁעָה
וַתְּפוּצֶינָה הַצֹּאן. שֶׁכְּבוֹשָׁה תַּחַת יָדוֹ
וַהֲשִׁיבוֹתִי יָדִי. וְאֶשְׁנֶה מַכּוֹתַי שֵׁנִית
עַל הַצֹּעֲרִים. עַל הַשִּׁלְטוֹנִים הַצְּעִירִים מִן הַמֶּלָכִים. וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם וַתְּפוּצֶינָה הַצֹּאן
"וְיִתְבַּדְּרוּן שִׁלְטוֹנַיָּא", וְתִרְגֵּם עַל הַצּוֹעֲרִים מֻמָּנִים שֶׁלָּהֶם הַשּׁוֹנִים לָהֶם, וְכֵן תִּרְגֵּם
יוֹנָתָן הַמִּקְרָא הַזֶּה בָּאֱמוּת "חַרְבָּא אִתְגְּלִי עַל מַלְכָּא דְבָבָל וְעַל שִׁלְטוֹנָיָא חַבָּרֵיהּ דְּכְוָתֵיהּ
דְּדָמֵי לֵיהּ אֲמַר ה' צְבָאוֹת קְטוֹל יַת מַלְכָּא דְבָבֶל וְיִתְבַּדְּרוּן שִׁלְטוֹנַיָּא". וְאֵין לְשׁוֹן
הַתַּרְגּוּם הַזֶּה נוֹפֵל עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא מָצִינוּ בְּתַרְגּוּם וּבְמִקְרָא שִׁלְטוֹנִין בְּיִשְׂרָאֵל אֶלָּא מֶלֶךְ
וְשָׂרִים וְתַרְגּוּם שֶׁלָּהֶן "רַבְרְבִין":

Verse 8

וְהַשְּׁלִישִׁית יָתֵר בָּהּ. יִתְגַּיְרוּ וְיִחְיוּ:

Verse 9

וְהֵבֵאתִי אֶת הַשְּׁלִישִׁית בָּאֵשׁ. "וְאָעִיל יָת תְּלִיתָא בְּעָקָא בְּכוּר דְּאֶשָּׁא", שֶׁיִּסְבְּלוּ וְיִשְׁאוּ מִקְצָת
הַגֵּרִים מֵהָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בְּצָרוֹת חֲבָלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ וּבְמִלְחֲמוֹת גּוֹג וּמָגוֹג עִם
יִשְׂרָאֵל, וּמִשָּׁם יְבָחֲנוּ כִּי גֵרֵי אֱמֶת הֵם. כִּי הַרְבֵּה מִן הַמִּתְיַהֲדִים תְּחִלָּה יָשׁוּבוּ לְסוּרָם
וְיִתְחַבְּרוּ עִם גּוֹג, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בָּאַגָּדָה (עבודה זרה ג:):
וְהוּא יֹאמַר ה'. כְּשֶׁיִּתְפַּלֵּל, יִתְפַּלֵּל לַה', וְלֹא לֵאלֹהָיו הָרִאשׁוֹן:

Chapter 14

Verse 1

הִנֵּה יוֹם וְגוֹ'. חָבִיב לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
וְחֵלֶק שְׁלֵלֵךְ בְּקִרְבֵּךְ. שָׁלָל שֶׁתִּשְׁלְלִי מֵאוֹיְבִים יְחַלְקוּ יוֹשְׁבַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ. וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן
וְיִפְלְגוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָּא בְּגַוִּיךְ יְרוּשְׁלֵם"

Verse 2

וְיֶתֶר הָעָם לֹא יִכָּרֵת. לֹא יִגְלוּ כֻּלָּם. וְלָמָּה נִזְכַּם לְהַגְלוֹת חֲצָיִם וְלָשׁוֹת הַבָּתִּים? כְּדֵי
שֶׁלֹּא יְהֵא לָהֶם פִּתְחוֹן פֶּה לֵאמֹר: לֹא לַמִּלְחָמָה בָּאנוּ, כִּי אִם לְהִשְׁתַּהֲוֹת בָּאנוּ:

Verse 3

כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קְרָב. "כְּיוֹם אֲגָחוּתֵיהּ קְרָב עַל יַמָּא דְסוּף"

Verse 4

מֵחֲצִיו. מֵאֶמְצָעִיתוֹ:
מִזְרָחָה יָמָּה. מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב, כְּמוֹ שֶׁמְּסֵיֵם וְהוֹלֵךְ:
וּמָשׁ חֲצִי הָהָר צָפוֹנָה וְגוֹ'. חֲצִיו הַצָּפוֹנִי יָמוּשׁ מִמְּקוֹמוֹ וְיִמָּשֵׁךְ לְצַד צָפוֹן, וְכֵן מָצִינוּ
חֲצִיו נֶגְבָּה לְצַד דָּרוֹם. וְיִהְיֶה הַגַּיְא בֵּינֵיהֶם, רֹאשׁוֹ לְמִזְרָח וְסוֹפוֹ לְמַעֲרָב:

Verse 5

וְנִסְתָּם גֵּיא חָרִי. יוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "וְיִסְתַּתֵּם גֵּיא חָרִי". לְפִי שֶׁיְּרוּשָׁלַיִם חָרִים סָבִיב לָהּ"
(תהלים קכה:ב), וְיֵשׁ גַּיְא בֵּין הַר שֶׁבַּצָּפוֹן וּבֵין הַר הַזֵּיתִים, וְכֵן בַּדָּרוֹם. וּכְשֶׁיִּמָּשֵׁךְ
הֶחָצִי הַר הַזֵּיתִים אֵצֶל הַר שֶׁבִּצָּפוֹנוֹ, יִסָּתֵם הַגַּיְא שֶׁבֵּינֵיהֶם, וְכֵן בַּדָּרוֹם:
כִּי יַגִּיעַ. גְּבֻהּ גַּיְא שֶׁהָיָה בֵּין הֶהָרִים
אֶל אָצַל. אֶל גְּבֻהּ רֹאשֵׁי הֶהָרִים שֶׁמִּכָּאן וּמִכָּאן. וְכֵן חִבְּרוֹ מְנַחֵם (ישעיהו מא:ט)
וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ", וּפֵרוּשׁוֹ לְשׁוֹן גְּבֻהּ:
וְנַסְתֶּם. בְּרְאוֹתְכֶם הַמּוֹפֵת הַגָּדוֹל הַזֶּה
כַּאֲשֶׁר נָסְתֶּם מִפְּנֵי הָרַעַשׁ. (יְשַׁעְיָהוּ ו:ד) "וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים" בְּיוֹם שֶׁנִּתְנַגַּע עֻזִּיָּהוּ
הַכֹּהֵן. מַלְאָכִים כָּל קְדוֹשִׁים:

Verse 6

לֹא יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן. יוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "לָא יְהֵי נְהוֹרָא אֱלָהִין עָדֵי וְגָלִיד יְהֵי
נְהוֹרָא". לֹא יִהְיֶה אוֹר נֹגַהּ, כִּי יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן יִהְיֶה. יְקָרוֹת – לְשׁוֹן "כִּיקַר כָּרִים"
(תהלים לז:כ): הוּא כְּמִין אוֹר הַנִּרְאֶה שֶׁחֲרִית עַל הֶהָרִים, וְכָלָה וְהוֹלֵךְ
וְקִפָּאוֹן. קֶפוּי וְחָשׁוּךְ וְעָב כַּקֶּרַח שֶׁנִּקְפָּה וּמִגְלִיד, כְּמוֹ "וְכַגְּבִינָה תַּקְפִּיאֵנִי" (איוב
י:י):

Verse 7

וְהָיָה יוֹם אֶחָד. וְהָיָה הַדָּבָר הַזֶּה יוֹם אֶחָד מִיּוֹמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוּא הַיּוֹם
יָדוּעַ שֶׁהוּא לַהֲכָנַת יְשׁוּעוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (פרקי דרבי אליעזר כח)
לֹא יוֹם וְלֹא לָיְלָה. לֹא אוֹר נֹגַהּ כְּאוֹר שֶׁל עוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה
שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר וְגוֹמֵר" (ישעיהו ל:כו)
וְלֹא לָיְלָה. וְלֹא עֵת צָרָה כְּצָרַת שִׁעְבּוּד גָּלֻיּוֹת שֶׁמִּקְדָּם, שֶׁיְּמֵי מְשִׁיחֵנוּ יִהְיוּ וְאֵין בָּהֶם
שִׁעְבּוּד:
וְהָיָה לְעֵת עֶרֶב. קֹדֶם שֶׁיְּגָמְרוּ אֶלֶף שָׁנָה יִהְיֶה אוֹר הַנֹּגַהּ וְכָל הַטּוֹב הָאָמוּר עַל יְשׁוּעָאל
(בראשית רבה ע:סב). וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "לָא כְנְהוֹר יוֹמָא וְלָא כְקֻבַּל לֵילְיָא"
:

Verse 8

וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא. כְּשֶׁיִּבָּקַע הַר הַזֵּיתִים מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב (זכריה יד:ד)
יֵצְאוּ מַיִם חַיִּים מִירוּשָׁלַיִם. וְיֵלְכוּ לַמִּזְרָח דֶּרֶךְ אוֹתָהּ בְּקִיעָה עַד הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי שֶׁהוּא
לְמִזְרָחוֹ שֶׁל עוֹלָם קַדְמָה. וְחֶצְיוֹ יִפְנֶה לַמַּעֲרָב אֶל יָם הַמַּעֲרָבִי. הוּא הַמַּעְיָן שֶׁנִּבָּא יוֹאֵל
(יואל ד:יח) "וּמַעְיָן מִבֵּית ה' יֵצֵא", הוּא הַנַּחַל שֶׁנִּבָּא (יחזקאל מז:ד) "וַיָּמֶד אֶלֶף
וַיַּעֲבִרֵנִי בַּמַּיִם וְגוֹ'":

Verse 9

וְהָיָה ה' אֶחָד. שֶׁכָּל הָאֱמוּנוֹת יַעַזְבוּ הַבְלֵיהֶם וְיוּדוּ לוֹ שֶׁהוּא אֶחָד וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר
וּשְׁמוֹ אֶחָד. שֶׁיִּהֵא שְׁמוֹ נִזְכָּר בְּפִי כֻּלָּם:

Verse 10

יִסּוֹב כָּל הָאָרֶץ. יֵהָפֵךְ לִהְיוֹת כָּל הָאָרֶץ כַּעֲרָבָה, יִשְׁפְּלוּ הֶהָרִים וְיִהְיוּ כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ
מִישׁוֹר (ישעיהו מ:ד), וְיִרוּשָׁלַיִם הַר כְּדֵי שֶׁתֵּרָאֶה גְּבוֹהָה עַל הַכֹּל:
מִגֶּבַע לְרִמּוֹן נֶגֶב יְרוּשָׁלָם. שֶׁנִּינוּ בְּתוֹסֶפְתָּא דְּסוֹטָה (תוספתא סוטה יא,יד): נֶגֶב
יְרוּשָׁלַם מִישׁוֹר הוּא, וְגֶבַע רִמּוֹן טְרָשִׁין וְקַרְקָשִׁין. וְכֵן פִּתְרוֹנוֹ: מִגֶּבַע לְרִמּוֹן, שֶׁהוּא
מָקוֹם הָרִים, מִשָּׁם יַתְחִילוּ לִהְיוֹת נֶהְפָּכִין לָעֲרָבָה וּלְמִישׁוֹר, וְיִהְיוּ דוֹמִין לְנֶגֶב
יְרוּשָׁלַם, שֶׁהוּא מִישׁוֹר:
וְרָאֲמָה. מִתּוֹךְ שֶׁכָּל סְבִיבָהּ מִישׁוֹר, תֵּרָאֶה הִיא גְּבוֹהָה
וְיָשְׁבָה תַּחְתֶּיהָ. בִּמְקוֹמָהּ
עַד שַׁעַר הַפִּנּוֹת וּמִגְדַּל חֲנַנְאֵל. גַּם הוּא בִּמְקוֹמוֹ, וּמִשָּׁם יִמָּשֵׁךְ אֹרֶךְ הָעִיר עַד יִקְבֵי הַמֶּלֶךְ.
תַּרְגּוּם יוֹנָתָן: "שִׁיחֵי דְמַלְכָּא", פושיי"ן בְּלַעַ"ז. וּכְמוֹ (בבא קמא נ:) שִׁיחִין וּמְעָרוֹת.
וְכֵן כָּל יִקְבִים שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן שִׁיחִין הֵם: בּוֹר שֶׁלְּפָנֵי הַגַּת שֶׁהַיַּיִן זָב לְתוֹכוֹ. וּמִדְרַשׁ
אַגָּדָה: יִקְבֵי מֶלֶךְ יָם אוֹקְיָנוֹס, שֶׁתַּגִּיעַ יְרוּשָׁלַיִם עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם. יִקְבִים שֶׁחָצָב מֶלֶךְ
מַלְכֵי הַמְּלָכִים:

Verse 11

וְחֵרֶם לֹא יִהְיֶה. הָעִיר עוֹד:

Verse 12

הֶמֵּק בְּשָׂרוֹ וְהוּא עוֹמֵד. זֶה נִפּוּל אֵיבָרִים:

Verse 13

תִּהְיֶה מְהוּמַת ה׳ רַבָּה בָּהֶם. לְעַרְבֵּב חֻכְמָתָם לְהָפְכָם לִשְׁגָּעוֹן:
וְהֶחֱזִיקוּ אִישׁ יַד רֵעֵהוּ. יֹאחֵז בּוֹ לְהָרְגוֹ:
וְעָלְתָה יָדוֹ. כָּל דְּאַלִּים גָּבַר (בבא בתרא לד:)

Verse 14

וְגַם יְהוּדָה. עַל כָּרְחָהּ תִּלָּחֵם עַל יְשָׁרְאֵל:

Verse 15

כַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת. הַמְפֹרֶשֶׁת לְמַעְלָה הֶמֵּק בְּשָׂרוֹ :

Verse 16

אֶת חַג הַסֻּכּוֹת. כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה: מִצְוָה קַלָּה יֵשׁ
לִי וְסֻכָּה שְׁמָהּ, כִּדְאִיתָא בִּשְׁמַעְתָּא רִאשׁוֹנָה (עבודה זרה ג.):

Verse 17

הַגֶּשֶׁם. גְּשָׁמִים מַמָּשׁ, לְהַצְמִיחַ פֵּרוֹת אַרְצָם. וּמָה רָאָה לִגְזֹר עֲלֵיהֶם עֲצִירַת גְּשָׁמִים? לְפִי
שְׁמִצּוֹת הֶחָג עַל הַגְּשָׁמִים הֵם – אַרְבַּעַת מִינִים שֶׁבַּלּוּלָב וְנִסּוּךְ הַמַּיִם – לְרָצוֹת עַל הַמַּיִם,
עַל שֶׁהֶחָג זְמַן גְּשָׁמֵי שָׁנָה הוּא. וְאִלּוּ הַמְפַקְּפְקִין בְּחַג הַסֻּכּוֹת, לֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגֶּשֶׁם. כָּךְ
לָמַדְתִּי בְּתוֹסְפְתָּא דְּסֻכָּה (תוספתא סוכה ג:יח):

Verse 18

וְאִם מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא תַעֲלֶה. וְהֵן אֵין צְרִיכִים לִגְשָׁמִים, שֶׁנִּילוּס עוֹלֶה וּמַשְׁקֶה אוֹתָם
וְלֹא עֲלֵיהֶם. תִּהְיֶה הַגֶּשֶׁם שֶׁלָּהֶם, כְּלוֹמַר: לֹא יַשְׁקֶה אוֹתָם נִילוּס. וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: ״לָא
עֲלֵיהוֹן יְסַק נִילוּס״:
תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה. שֶׁל רָעָב:
אֲשֶׁר יִגֹּף ה׳. זֹאת תִּהְיֶה עֹנֶשׁ מִצְרַיִם וְעֹנֶשׁ כָּל הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לֹא
עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגֶּשֶׁם:

Verse 19

Verse 20

מְצִלּוֹת הַסּוּס. עַל הַנְּקִישׁוֹת שֶׁתּוֹלִין לַסּוּס לְנוֹי בֵּין עֵינָיו (פסחים נ.), אַף אוֹתָן
יַקְדִּישׁוּ לַעֲשׂוֹת כְּלֵי שָׁרֵת לַמִּזְרָקִים לַדָּם וְלַסִּירוֹת לְבַשֵּׁל בָּשָׂר זְבָחִים לָרֹב:
וְהָיָה הַסִּירוֹת. שֶׁהֵם הָיוּ לְדַשֵּׁן (אֶת הַדֶּשֶׁן) אַף הֵם יִהְיוּ שֶׁל זָהָב וְשֶׁל כֶּסֶף כַּמִּזְרָקִים אֲשֶׁר
לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ:
מִצְלּוֹת הַסּוּס. טַנְטִינִי״ר בְּלַעַ״ז:

Verse 21

וְלֹא יִהְיֶה כְּנַעֲנִי. לֹא יִצְטָרְכוּ לִסְחוֹר, כְּמוֹ (ישעיהו כג:ח) ״כְּנַעֲנֶיהָ נִכְבְּדֵי אָרֶץ״.
דָּבָר אַחֵר: אֵין כָּאן עָנִי: